

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Trenéři a jejich svěřenci a svěřenkyně: habitualizace vztahů v biatlonových
klubech

Diplomová práce

2024

Univerzita Pardubice

Michaela Šarinová

Studijní program: Sociální a kulturní antropologie

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Michaela Šarinová**
Osobní číslo: **H22381**
Studijní program: **N0314A250014 Sociální a kulturní antropologie**
Téma práce: **Trenéři a jejich svěřenci a svěřenkyně: habitualizace vztahů v biatlonových klubech**
Zadávající katedra: **Katedra sociální a kulturní antropologie**

Zásady pro vypracování

Diplomová práce se bude zabývat habitualizací utvářených vztahů mezi trenéry a sportovci a sportovkyněmi v biatlonových klubech. Výzkum se bude věnovat tématu výběru a upřednostňování talentovaných jedinců do vrcholového sportu a případného vlivu těchto potenciálních segregací na mezilidské vztahy v klubu. Práce se zaměří na genderovou problematiku, zejména na postavení žen v biatlonu. Terénní výzkum bude probíhat v Biatlonovém klubu Letohrad a v Klubu biatlon Vyhne. Studentka bude provádět nezúčastněné a zúčastněné pozorování, polostrukturované a nestrukturované rozhovory s informanty – sportovci, trenéry. Využije také biografickou a autobiografickou metodu. Součástí diplomové práce bude i antropologický film. V práci budou využity koncepty Foucaulta a Bourdieho.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Besnier, N., S. Brownell, F. T. Carter 2017. *The Anthropology of Sport: Bodies, Borders, Biopolitics*. Oakland: University of California Press.

Bourdieu, P. 1998. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.

Foucault, M. 2000. *Dohlížet a trestat*. Dauphin.

Ong, N. C. 2019. Assessing objective achievement motivation in elite athletes: A comparison according to gender, sport type, and competitive level, *International Journal of Sport and Exercise Psychology* 17(4): 397–409.

Pavlík, J. 2003. *Tělesná stavba jako faktor výkonnosti sportovce*. Brno: Masarykova univerzita.

Renzetti C.M., D.J. Curran 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.

Sekot, A. 2008. *Sociologické problémy sportu*. Praha: Grada Publishing, a.s.

Sekot, A. 2019. *Rodiče a sport dětí, Rodičovské výchovné styly jako motivační faktor sportování dětí a mládeže*. Brno : MUNI PRESS.

Sekot, A. (ed.), D. Leška, J. Oborný, V. Jůva 2004. *Sociální dimenze sportu*. Brno: Masarykova univerzita.

Wacquant, L. 2006. *Body and Soul: Notebooks of an apprentice boxer*. Oxford University Press Inc.

Wacquant, L. 2015. For a Sociology of Flesh and Blood, 38:1–11. Dostupné z: *FLESH AND BLOOD.pdf (iscte-iul.pt)* [30.1.2023].

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Lívia Šavelková, Ph.D.

Katedra sociální a kulturní antropologie

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2023**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2024**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.

děkan

PhDr. Tomáš Boukal, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 31. března 2023

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 15.6. 2024

Michaela Šarinová

Poděkování

Tímto bych chtěla vyslovit velký vděk své školitelce PhDr. Livii Šavelkové, PhD., která mi svými cennými radami a zkušenostmi při tvorbě diplomové práce dopomohla ke správnému vypracování. Děkuji i informátorům, za pomoc a spolupráci při realizaci terénních výzkumů a za informace získané prostřednictvím rozhovorů.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá habitualizací vztahů mezi trenéry a sportovci a sportovkyněmi v biatlonovém klubu. Výzkum se věnuje tématu výběru a upřednostňování talentovaných jedinců do vrcholového sportu a případného vlivu těchto potenciálních segregací na mezilidské vztahy v klubu. Práce se zaměřuje na genderovou problematiku, zejména na postavení žen v biatlonu. Terénní výzkum byl realizovaný v Biatlonovém klubu Letohrad. Prováděla jsem nezúčastněné a zúčastněné pozorování, polostrukturované a nestrukturované rozhovory s informanty – sportovci, trenéry. V práci jsou využity koncepty Foucaulta a Bourdieho.

KLÍČOVÁ SLOVA

sport, biatlon, habitus, kapitál, moc, disciplinární moc

TITLE

Coaches and their wards: habituation of relationships in biathlon clubs

ANNOTATION

The diploma thesis deals with the habituation of relationships between coaches and athletes in a biathlon club. The research is devoted to the topic of selecting and prioritizing talented individuals for top sport and the possible effect of these potential segregations on interpersonal relationships in the club. The work focuses on gender issues, especially the position of women in biathlon. Field research was carried out in the Letohrad Biathlon Club. I conducted non-participant and participant observation, semi-structured and unstructured interviews with informants – athletes, coaches. The concepts of Foucault and Bourdie are used in the work.

KEYWORDS

sport, biathlon, habitus, capital, power, disciplinary power

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 CHARAKTERISKA VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU.....	11
2 TEORETICKÁ A METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	11
2.1 METODOLOGIE VÝZKUMU	12
FILM: NA BIATLONOVÉ TRATI.....	17
2.2 ETIKA VÝZKUMU.....	19
3 TEORETICKÁ ČÁST	20
3.1 HABITUALIZACE.....	20
3.1.1 SOCIÁLNÍ PROSTOR	20
3.1.2 SOCIÁLNÍ POLE	21
3.1.3 HABITUS.....	21
3.1.4 KAPITÁL	22
3.2 MOC – BIOMOC – DISCIPLINÁRNÍ MOC	23
3.2.1 SUBJEKT	24
3.2.2 VĚDĚNÍ	25
3.2.3 PRAVDA	25
3.2.4 MOC.....	26
3.2.5 BIOMOC	27
3.2.6 DISCIPLINÁRNÍ MOC.....	27
3.3 SPORT.....	29
3.3.1 SPORT OD 20. STOLETÍ.....	30
3.4 TRENÉR – SPORTOVEC	32
3.5 MOTIVACE – SEGREGACE.....	33
3.6 GENDER.....	37
3.6.1 GENDER A SPORT V ČR	38

3.6.2 ŽENY A SPORT	39
3.6.3 SPORT A MENSTRUAČNÍ CYKLUS.....	40
4 VÝZKUMNÍ ČÁST.....	43
4.1 CHARAKTERISTIKA INFORMÁTORŮ	43
4.2 TERÉNNÍ VÝZKUM	48
4.2.1 SEGREGACE V KLUBU LETOHRAD	50
4.2.2 ŘAZENÍ TRENÉRŮ PRO JEDNOTLIVÉ SKUPINY	52
4.2.3 VNÍMANÍ A VLIV SEGREGACE.....	55
4.2.4 VZTAH TRENÉR – SPORTOVEC	56
4.2.5 VZTAHY MEZI SPORTOVCI.....	59
4.2.6 KOMUNIKACE.....	61
4.2.7 DŮVĚRA	63
4.2.8 ŽENY VE SPORTU	64
4.2.9 ZÁVODY	65
4.3 ZÁVĚRY VÝZKUMU.....	67
SHRNUTÍ POZNATKŮ A ZÁVĚRY PRÁCE.....	72
BIBLIOGRAFIE.....	74

ÚVOD

Tématem mé diplomové práce je habitualizace vztahů v biatlonu, přičemž se soustřeďuji na utváření vztahu mezi trenérem a sportovcem. Také se zaměřuji na celkové mocenské postavení v klubu a vztahy mezi trenéry/kolegy. Za největší motivační impuls pro výběr tohoto tématu považuji osobní zájem o sport, konkrétně biatlon a bývalou bakalářskou práci se zaměřením na biatlon. V minulosti jsem biatlon vykonávala jako aktivní sportovkyně s pravidelnými tréninky a účastnila jsem se různých slovenských biatlonových akcí. Dnes se tomuto sportu věnuji jako dobrovolnice, čili se pravidelně zapojuji do organizací závodů. Jelikož vím, jak náročný je biatlon a pravidelné trénování pro dosažení sportovních výsledků, začala jsem se o něj zajímat i z etnologického, sociologického a především antropologického hlediska.

Mou výzkumnou skupinu tvoří sportovci a trenéři dorostenecké kategorie v biatlonu. Hlavním cílem práce je zaznamenat co nejvíce informací o utváření vztahů mezi trenérem a sportovcem a také o vztazích mezi samotnými trenéry. Zajímá mě i mocenské postavení všech aktérů dorostenecké kategorie a vliv habitů na vztahy mezi nimi.

První dvě kapitoly tvoří charakteristika výzkumného problému, kde si stanovuji tři základní otázky a teoreticko-metodologická východiska, kde se zaměřuji na stručný popis teoretických východisek a metod a technik výzkumu. Teoretická východiska mi vytvářejí podklad pro výsledky mého výzkumu. Zaměřuji se na koncepty Bourdieuho a Foucaulta a také na sport a jeho historický vývoj, vztah mezi trenérem a sportovcem, segregaci a genderovou problematiku. Můj výzkum jsem realizovala za použití základních metod a technik kvalitativního charakteru. Opírala jsem se o studium odborné antropologické a sociologické literatury a také o literaturu z oblasti sportu. Všechny použité literární zdroje uvádím v seznamu bibliografických odkazů. V rámci mého výzkumu jsem využila základních kvalitativních metod jako terénní výzkum a rozhovory se členy klubu, které v práci podrobně popisuji. Realizace terénního výzkumu byla pro mě velmi náročná, jelikož mé postavení v terénu bylo ovlivněno různými aspekty, které také popisuji v metodologii.

Třetí kapitolu, které se v práci věnuji, je samostatná teoretická část, kde se podrobně věnuji konceptům zmíněných autorů, sportu ze sociologického pohledu a součástí podkapitoly gender je téma žen ve sportu. V této podkapitole se zaměřuji na menstruační cyklus a jeho vliv na trénování.

Poslední část práce věnuji výzkumu a jeho závěrům. Zaměřuji se především na výsledky mého výzkumu, které poskytují přímý pohled na život a vztahy v biatlonovém klubu. V závěrech výzkumu propojuji teoretické koncepty s výsledky mé výzkumné práce. Kladu důraz na habitus a jeho vliv na mocenské postavení v klubu. Rozpracovávám kapitály informátorů a jejich dopad na vztahy mezi trenéry. Dále propojuji Foucaultovo nahlížení na moc s výzkumem a sice uplatněním této moci na sportovcích. Stejně tak se věnuji i segregaci a jejímu dopadu na sportovce.

1 CHARAKTERISKA VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU

Hlavním těžištěm mého výzkumu je utváření vztahů mezi trenérem a sportovcem v biatlonovém klubu Letohrad. Vztahy utvářené na základě habitualizace a tělesných predispozic tak mohou vytvářet segregace v klubu, a tím dělit sportovce na skupinu oblíbených výkonnějších sportovců a těch méně výkonných. Zaměřuji se tak i na vztahy mezi jednotlivými sportovci v případných segregovaných skupin. Habitus rovněž může ovlivňovat vztahy a mocenskou strukturu mezi samotnými trenéry.

Výzkumné otázky:

1. Jak se utváří vztah mezi trenérem a sportovcem v biatlonu?
2. Jaké aspekty ovlivňují vztah mezi trenérem a sportovcem?
3. Do jaké míry ovlivňuje segregace vztahy v klubu?

2 TEORETICKÁ A METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

Tato práce je rozdělena do dvou hlavních částí a to: teoretická a výzkumná. V rámci teoretické části se zabývám koncepty Pierra Bourdieuho a Michela Foucaulta. Bourdieu zavedl v sociologii důležité koncepty vycházející z jeho dlouhodobé práce v oblasti fungování společností. Jeho práce se zaměřovala na širokou škálu témat, včetně vzdělávání, sociální třídy, kultury, moci a nerovnosti. Bourdieu je nejznámější pro svůj koncept habitus, což je soubor hluboce zakořeněných myšlenek, pocitů a dispozic, které formují naše vnímání světa a naše chování v něm. Habitus je formován našimi sociálními a materiálními podmínkami a zároveň je reprodukuje. Bourdieu dále rozvíjel koncepty pole a sociální prostor, které jsou strukturované na základě vztahu moci a nerovnosti. Pole zahrnují různé oblasti společnosti, jako je vzdělávací systém, trh práce nebo umělecký svět. V každém poli existuje hierarchie aktérů, kteří disponují různým množstvím kapitálu. Kapitál může mít různé formy, například: ekonomický, kulturní, sociální. Aktéři s větším kapitálem mají větší moc a kontrolu nad polem. V rámci své práce využívám poznatky z jeho díla *Distinkce: Kritika společenského vkusu (1979)*, která analyzuje, jak vkus a kultura odrážejí a reprodukuje sociální třídu. Také *Teorii jednání (1998)*, která nabízí hluboké a komplexní pochopení toho, jak moc, nerovnost a kultura ovlivňují naše životy. Bourdieuova práce je komplexní a náročná, ale považuji ji za důležitou pro pochopení světa, ve kterém žijeme.

Foucaultův přístup zpochybňuje tradiční pojetí konceptů vědění, moci a pravdy. Zdůrazňuje jejich vzájemnou provázanost a historickou proměnlivost. Vědění není neutrální,

ale spjaté s mocenskými strukturami. Pravda není absolutní, ale relativní a proměnlivá, a je součástí mocenských strategií. Moc ovlivňuje to, co považujeme za pravdivé, a naopak, vědění posiluje moc tím, že se přizpůsobuje jejímu záměru. Foucault zpochybňuje tradiční vnímání moci jako pouhého nástroje omezování a zákazu. Moc ovlivňuje jednání a myšlení lidí mnohem rafinovanějším způsobem než pouhé omezování svobody. Biomoc jako součást moci samotné představuje komplexní formu moci, která hluboce ovlivňuje moderní společnost. Foucaultův koncept disciplinární společnosti nabízí komplexní analýzu moderní moci a kontroly. Zdůrazňuje všudypřítomnost disciplinárních mechanismů, jejich vliv na individualitu a normalizační tendence. V práci využívám několik jeho studií, jako například: *Dohlížet a trestat, Kniha o zrodu vězení (2000), Dějiny sexuality I, Vůle k vědění (1999)*, také kapitolu z *Power/knowledge, Selected Interviews and Other Writings 1972–1977* a jiné.

V teoretické části využívám i obory jako je: biologie (fyzické predispozice ke sportu, menstruační cyklus), psychologie (vztahy mezi trenéry a sportovci – jejich negativní/pozitivní vliv na výkonnost sportovce) a zároveň různorodé články týkající se mého tématu.

2.1 METODOLOGIE VÝZKUMU

Hlavním cílem magisterské práce je zaznamenání utváření vztahů mezi trenéry/kami a sportovci/kyněmi v biatlonovém klubu. Rovněž tak mě zajímají i vztahy mezi trenéry z hlediska vlivu habitu a mocenské struktury. K jeho dosažení jsem přistupovala postupně prostřednictvím menších cílů. Pokusila jsem se zachytit, jak se tyto vztahy utváří a jak se na nich může projevat vliv habitu. Stejně tak jsem se zaměřila na segregaci v klubu, která se může vytvářet na základě habitu u trenérů a tělesných predispozic u sportovců. Také mě zajímaly i vztahy mezi samotnými sportovci.

Biatlonová legenda Gabriela Koukalová si získala srdce fanoušků nejen svými sportovními výkony, ale i silným příběhem o vnitřním boji a nalezení štěstí. Vydala autobiografickou knihu *Jiná Gabriela Koukalová*, kolem které se zvrhla obrovská kauza. Popisuje v ní mnoho detailů a zážitků z vrcholového sportu a součástí toho jsou i kritická vyjádření na vztahy v jejím biatlonovém týmu. Narodila se do sportovní rodiny a už od dětství se věnovala lyžování. Biatlonu se začala věnovat v deváté třídě a brzy se ukázalo, že má pro tento sport mimořádný talent. Po studiu na uměleckoprůmyslové škole se naplno vrhla do sportovní kariéry a stala se hvězdou biatlonového světa. Získala nespočet medailí, včetně olympijského zlata a stříbra. Její houževnatost, odhodlání a sportovní duch ji dostali na vrchol biatlonu. Jenže za zářivou slávou se skrývala i temná stránka. „Odvrátili se ode mě i ti, o kterých

jsem si myslela, že jim na mně záleží. Jenže to asi platilo jen, dokud se mi dařilo. Nikomu to nevyčítám, jen mě to strašně mrzí.“ (www.dennik.cz).

Tlak na výkon, neustálé srovnávání s ostatními a pochybnosti o sobě samé vedly k psychickým potížím. Koukalová se musela vyrovnat s úzkostmi, depresí a pocity vyhoření. Bolest nohou, která ji trápila v posledních letech kariéry, byla z velké části psychického původu. Ztráta podpory od některých lidí z biatlonového prostředí ji hluboce zasáhla. „Stala se z toho bolest chronická. Odborníci říkali, že jediným lékem je dát tělu větší pauzu, že se to srovná, když budu trpělivá. Ale týmu a trenérům se nelíbilo, že bych měla mít volno, když je olympijská sezona. Nelíbilo se to ani mně. Zkoušela jsem to dál, jela přes závit. Jenže to bolelo čím dál víc. Nenaplňovala jsem jejich představy, měla jsem tréninkové manko, oni začali být nervózní, já nešťastná, olympiáda se mi vzdalovala, ale nemohla jsem udělat víc, opravdu ne. Najednou jsem měla pocit, že ve mně vidí zrádce.“ (www.dennik.cz).

V roce 2018 se Koukalová s těžkým srdcem, ale s vědomím, že dělá to nejlepší pro sebe, rozhodla ukončit biatlonovou kariéru. K situacím, které Koukalová popsala ve své autobiografii, se vyjádřili i členové jejího týmu. Avšak ti odmítli jakoukoliv vinu na jejím zhoršeném fyzickém i psychickém stavu. Dokonce se celá kauza posunula od vztahů ke genderové problematice, a to k zastaralým stereotypním představám o postavení žen ve vrcholovém sportu. „Nicméně nutnost stále jen vyhrávat nebo po prohrách se druhý den znovu a znovu pozitivně motivovat – to je průvodní znak profesionálního vrcholového sportu. Ptám se: Je tohle dobré pro ženy, jež mají v budoucnu rodit a vychovávat děti, s úsměvem a láskou udržovat „domácí krb“?“ (www.reflex.cz).

Můj původní zájem o komparaci biatlonového klubu v Letohradě s Klubem Biatlonu Vyhne jsem musela vyloučit z určitého důvodu. V průběhu mého dvouletého výzkumu došlo k rozpadu biatlonového klubu Vyhne. To znamená, že se tam už nenachází aktivní sportovci ani trenéři. Uvažovala jsem nad možností sesbírání historických dat, avšak nepovažuji to za dostatečně reprezentativní v souladu s komparací. Rovněž po stránce vizuální by tyto záznamy nebyly nositelem a projevem vztahů v dané realitě/časové osy. Ovlivnilo to i můj původní zájem o využití autobiografické metody. Objektem mého výzkumu se tak stali jenom sportovci a trenéři z biatlonového klubu Letohrad. Můj výzkumný materiál nebude obsahovat zobecňující data, ale dokumentovat život biatlonistů se zaměřením na mezilidské vztahy.

Během výzkumu využívám hlavně kvalitativní metody sběru dat. Součástí toho je studium odborné literatury, jak antropologické, sociologické tak i z oblasti věd o sportu. Mezi

další metody, které využívám, patří zúčastněné pozorování, neformální a polostrukturované rozhovory a také dlouhodobé nezúčastněné pozorování. Zúčastnila jsem se plánovaného soustředění v Orlickém Záhoří, tréninkové přípravy sportovců v Letohradě, závodů v Novém Městě na Moravě a Letohradě, také různých klubových akcí (mazání – zábava po ukončení sezóny) a přípravných, tedy i pracovních povinností v klubu Letohrad. V průběhu terénního výzkumu jsem také nahrávala i audiovizuální záznamy. Hlavní pozornost věnuji analýze materiálů získaných prostřednictvím terénního výzkumu a audiovizuálního záznamu.

Wacquant (2015) se zabývá čtyřmi hlavními metodami sociálních věd (etnografickou, hermeneutickou, historickou a statistickou) a jejich vhodností pro zkoumání skrytých aspektů sociální reality. Argumentuje se, že etnografie, s důrazem na terénní práci a vnímání badatele, je nejvhodnější metodou pro pochopení tiché struktury sociálního jednání. Tato metoda je založena na dlouhodobém pozorování, rozhovorech a aktivní participaci badatele na životě zkoumané komunity. Etnografie, s využitím badatele jako vyšetřovacího nástroje, umožňuje odhalit skryté praktiky a vnímání. K tomu je ale potřeba hlubšího pochopení etnografie a reformy její praxe.

Wacquant zahrnuje do reformy následovné body:

1. **Propojení etnografie s teorií:** zabraňuje epistemologickým klamům a zdůrazňuje důležitost terénního pozorování a analýzy.
2. **Dlouhodobé a intenzivní zapojení:** umožňuje badateli vcítit se do zkoumaného prostředí a pochopit jeho prediskurzivní schémata. „...allow the investigator to master in the first person, *intus et in cute*, the prediscursive schemata that make up the competent, diligent, and appetent member of the universe under examination.“ (Wacquant 2015: 4). V překladu: umožní badateli na vlastní kůži, *intus et in cute*, pochopit prediskurzivní schémata, která tvoří kompetentního, pilného a zvědavého člena zkoumaného univerza.
3. **Sebereflexe:** badatel by měl vnímat a reflektovat své vlastní vnímání a pozici v terénu.

Tělesná sociologie se zaměřuje na roli těla v sociálním životě a na to, jak naše tělo ovlivňuje naše myšlení, vnímání a jednání. „*Methodically deploying one's body as an intelligent instrument of practical knowledge production speeds up the acquisition of basic social competency –the operant capacity to feel, think, and act like a Whatever among the Whatevers—which, in turn, offers a better criterion than data saturation for deciding when you have accomplished your mission.*“ (Wacquant 2015: 7). V překladu: metodické nasazení

vlastního těla jako inteligentního nástroje produkce praktických znalostí urychluje získání základní sociální kompetence – operativní schopnosti cítit, myslet a jednat jako cokoliv mezi čímkoli – což zase nabízí lepší kritérium než saturaci dat pro rozhodnutí, kdy jste splnili své poslání. Enaktivní etnografie, jak uvádí Wacquant (2015) tuto myšlenku rozvíjí a zdůrazňuje, že badatel by měl aktivně používat své tělo jako nástroj poznání. To znamená, že se badatel musí zapojit do fyzických aktivit zkoumané komunity a vnímat svět tak, jak ho vnímají její účastníci. Enaktivní etnografie je cenná metoda výzkumu, která umožňuje badatelům získat hlubší a komplexnější pochopení sociálního světa. Tato metoda je založena na imerzní terénní práci a ztělesněném vnímání badatele a je obzvláště vhodná pro studium tělesných aspektů sociálního života.

Klub biatlonu Letohrad má bohatou historii sahající až do 60. let, kdy ho s nadšením založili jeho průkopníci. Z původní skromné střelnice mezi kopřivami se klub vypracoval na renomované centrum biatlonu s moderním zázemím a stovkami členů. Letohrad je domovem mistrů světa i olympijských medailistů, mezi nimiž září Roman Dostál, Michal Šlesingr, Ondřej Moravec a Michal Krčmář. Klub klade důraz na výchovu mladých talentů a pozorně sleduje, jak se jeho odchovanci prosazují v juniorských reprezentacích a sbírají medaile i na mezinárodních závodech. Areál Šedivský lom prošel v posledních letech rozsáhlou modernizací a nabízí ideální podmínky pro trénink i závody. K dispozici je 2 km asfaltová dráha pro kolečkové lyže, malorážková střelnice, běžecké tratě, posilovna a tělocvična. Díky podpoře města Letohradu, Pardubického kraje, Českého svazu biatlonu a neúnavné práci členů klubu se areál neustále rozvíjí a zkvalitňuje (www.biatlonletohrad.cz).

V klubu jsou věkové kategorie sportovců:

- přípravka (6-9 let),
- žactvo (10-15 let),
- dorostenci (16-19 let),
- juniory (20-21 let).

Celkový počet členů, včetně trenérů, sportovců, správců areálu, vedení klubu, dobrovolníků, pomocných trenérů a jiných zaměstnanců, klubu je 211. Z toho 99 sportovců, přičemž nejmladší má 7 let a nejstarší 22. Počet sportovců není stabilní a v průběhu výzkumu k dorostenecké kategorii přibilo 9 sportovců a skončilo 12. Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na sportovce v kategorii dorostenců a juniorů, kterých je k 6. měsíci roku 2024 celkem 32.

V této kategorii jsou k stejnému datu dva trenéři a tři pomocní trenéry. Ve vedení/výboru klubu je celkem 5 lidí.

Informátory vybírám na základě věku sportovců a časového působení v klubu. Soustředím se na sportovce dorostenecké a juniorské kategorii a na jejich trenéry. Nahrávaných polostrukturovaných rozhovorů jsem vykonávala 7, z toho jeden byl skupinový. Skupinového rozhovoru se účastnili 4 sportovkyně, dále jsem realizovala samostatné rozhovory s 2 sportovci, dvěma trenéry a jedním pomocným trenérem. Rovněž jsem vykonávala polostrukturovaný rozhovor i s jedním členem vedení pro získání lepšího pohledu a pochopení fungování klubu. Neformální a nestrukturované rozhovory jsem během výzkumu vykonávala s téměř všemi sportovci zmíněných kategorií, s trenéry i jiných kategorií a zaměstnanci či členy klubu. Po dobu mého výzkumu jsem zrealizovala přibližně do 50 rozhovorů. Mým hlavním informátorem je současný trenér v biatlonovém klubu Letohrad, bývalý reprezentant, servisní technik a trenér na území Slovenské republiky. S tímto informátorem mě vážou interpersonální vztahy, díky čemu jsem měla přístup ke všem potřebným informacím pro hloubkovou analýzu mezilidských vztahů v zmiňovaném klubu. Průběhy polostrukturovaných rozhovorů, které jsem zachytávala prostřednictvím kamery, byly různorodé. Sportovci, kteří chtěli zachovat jejich úplnou anonymitu, byli v podávání informací mnohem otevřenější a upřímnější. Ostatní sportovci se snažili o co nejpozitivnější výpovědi. Rozhovor s trenérem skupiny A, probíhal velice otevřeně, avšak na základě mého pozorování jsem velmi rychle zjistila, že ne všechny informace jsou úplně pravdivé. Trenér skupiny B, byl během rozhovoru hodně opatrný ve svých odpovědích a vzhledem k přítomnosti kamery se snažil odpovídat na otázky tak, aby to jeho pozici v klubu negativně neovlivnilo. Poslední rozhovor, který probíhal s mužem z vedení klubu, byl z mého pohledu jeden z nejvíce upřímných. Přítomnost kamery ho žádným způsobem nerozrušovala a na všechny otázky mi odpovídal úplně otevřeně.

Během terénního výzkumu jsem narážela na několik problémů, ku příkladu problematiku jazyka. Z pozorování jsem zjistila, že dochází k problémům diskurzu mezi mnou (Slovenkou) a nimi (Čechy). Další nevýhodu vidím v začleňování se do kolektivu. Vzhledem ke krátkému období v terénu se mi nedařilo vytvořit se sportovci a trenéry naprosto důvěrné vztahy. Co však považuji za velkou výhodu, je ovládnutí sportovního dialektu, slangu a také samotného sportu. Jelikož ho sama praktikuji, v minulosti závodně, dnes už jenom rekreačně, mám tak možnost lépe pochopit záměry a zkušenosti jak sportovců, tak i trenérů. Další výhodou je zmiňovaný informátor, se kterým jsem spolupracovala i v předešlém výzkumu v rámci bakalářské práce. Momentálně je na pozici trenéra v biatlonovém klubu Letohrad, a tak vytváří

“most“ mezi mnou a sportovci. Vzhledem k interpersonálnímu vztahu s tímto informátorem, jsem musela dbát na to, aby jeho vyjádření ohledně konfliktů a vztahů neovlivňovala proces a interpretaci výzkumu. Chování informátorů bylo mou přítomností značně ovlivněno. Především u trenérů bylo viditelné, že se snaží o co nejlepší vyobrazení sebe sama. Avšak díky pozorování z dálky a přímých informací ohledně aktuálního dění jsem měla možnost nahlédnout za “divadelní oponu hry“.

FILM: NA BIATLONOVÉ TRATI

Součástí mé diplomové práce je i krátkometrážní film o fungování v klubu Letohrad. Záznamy z terénu jsem vykonávala prostřednictvím observační metody, které propojují s výkladovým modem, a sice rozhovory s informátoři.

Dokumentární filmy se odlišují od hraných a animovaných tím, že se zaměřují na zachycení a sdílení skutečného světa. Jejich cílem je oslovit diváky jak na intelektuální, tak na emocionální úrovni, a to s edukativním podtextem. Dokumentaristé se snaží interpretovat a srozumitelně prezentovat problémy a jejich řešení v různých oblastech, ať už se jedná o sociální, kulturní, ekologické či ekonomické otázky. Bill Nichols definuje dokumentární film jako dílo, které není ani fiktivním výmyslem, ani pouhou faktickou reprodukcí reality. Místo toho čerpá z historické reality, odkazuje na ni a zobrazuje ji z určité perspektivy. Dokonalé zachycení reality je v praxi nemožné, jelikož mezi pozorovanou realitu a finální zobrazení vstupuje osobnost a vize tvůrce. Dokumentární film tak představuje spíše reprezentaci světa, ve kterém již žijeme a nabízí specifický pohled na realitu v souladu s využitím určitých modů. „Každý z modů zahrnuje řadu způsobů, jak zobrazovat realitu. Skutečnost, že identifikovat více modů je známkou toho, že daný dokument není tak zcela případem čistého objektivního prezentování reality.“ (Nichols, 2010: 114).

Ve svém filmu jsem se především zaměřila na výkladový modus, který se vyznačuje přímou adresou k divákovi a snahou o ovlivnění jeho vnímání pomocí argumentů. K dosažení tohoto cíle využívá různé nástroje, ať už se jedná o mluvený komentář, nebo o zprostředkování sdělení skrze mluvčího. Informace v dokumentu s výkladovým modem jsou primárně předávány mluveným slovem, které hraje dominantní roli. Obraz slouží spíše jako doplňující prvek, jehož cílem je umocnit sílu sdělovaného sdělení. Divák je tak veden komentářem, který mu sděluje, co se děje na obrazovce, a nabízí mu interpretaci zobrazované reality. Významnou roli ve výkladovém modu hraje střih, tzv. důkazní střihová skladba. Tento typ střihu umožňuje narušit chronologické a prostorové uspořádání záběrů, pokud to slouží k posílení argumentu.

Dokumentarista tak může pracovat s kontrastem, střídat různé perspektivy a časové roviny, čímž zdůrazňuje klíčové body a ovlivňuje vnímání reality u diváka. Výhodou výkladového modu je jeho úspornost. Díky komentáři je možné rychle a efektivně shrnout fakta a poznatky, a následně je vizuálním materiálem dále rozvíjet a prohlubovat. To dělá z výkladového modu ideální nástroj pro faktografické dokumentární filmy, kde je kladen důraz na objektivní prezentaci informací a jejich srozumitelné uspořádání. „Výkladový modus je prvním modem, který v sobě propojil čtyři základní prvky dokumentárního filmu: indexové obrazy reality, poetické a emotivní asociace, charakter vyprávění, rétorickou přesvědčivost.“ (Nichols, 2010: 181).

Dokumentární film využívá kinematografické nástroje podobně jako film hraný, ale s odlišným záměrem. Hlas dokumentu slouží k vyjádření režisérova pohledu na dané téma. Nichols rozlišuje dva typy dokumentárního hlasu: přímé a nepřímé oslovení. V případě svého filmu využívám nepřímé oslovení, které se dále dělí na ukotvené a neukotvené. Ukotvené nepřímé oslovení zprostředkovává sociální herec – divák sleduje jeho běžný život a na základě pozorování si dělá závěry. Neukotvené nepřímé oslovení pracuje s filmovými postupy, jako je střih, kamera a hudba, a vybízí diváka k vlastní interpretaci.

Navzdory tomu, že jsem se snažila o zaznamenávání mých informátorů v terénu bez jakéhokoliv mého zásahu či vlivu, je zřejmé, že moje přítomnost a také přítomnost kamery měly i tak vliv na jejich chování. Natáčení v terénu mělo vícero etap a odehrávalo se na soustředění, trénincích, při práci v areálu a taky na závodech. Informátory jsem zaznamenávala v jejich přirozeném prostředí a v přímém dění. Nevytvářela a neinscenovala jsem žádné situace, všechny záběry byly vytvořené vzhledem k aktuálnímu dění v terénu. Tyto záběry doplňují zaznamenané rozhovory, které jsou nositelem příběhu filmu. Ze začátku natáčení jsem viděla na informátorech, že přítomnost kamery jim není velmi příjemná. Po několika měsících si na kameru zvykly a byly až nadšeny ze zachycení některých vtipných situací. V průběhu mé postprodukce jsem se zaměřila na záznamy, které poskytují vícero názorů a různých pohledů na fungování a vztahy v klubu. Ve filmu můžeme vidět, jak informátoři vystupují v terénu a slyšet názory na dané téma. V začátku filmu je krátké představení čtyř informátorů a následně vyjádření sportovců o trenérech. Dále se ve filmu rozebírá tematika rozdělení do skupin, kde se projevuje vícero názorů na tuto skutečnost. Následně se film věnuje tématu komunikace a vztahů v klubu. V závěru filmu se rozebírá problematika spojená se zbraněmi a závody, které jsou vrcholem sportovní přípravy a tím pádem i závěrem mého filmu. V rámci střihu jsem se zaměřila i na poukázání problémů, které se v klubu nachází. Avšak přistoupila jsem k tomu

opatrně, aby film neohrozil budoucnost některých informátorů a i celého klubu. Vážná témata jsem se rozhodla podrobně rozebrat v práci, a tak film poukazuje jen na menší potíže spjaté se vztahy v klubu. Tento film je součástí diplomové práce a poukazuje na některé z důležitých oblastí v rámci vztahů v klubu. Citlivější informace získané, polostrukturovanými, neformálními rozhovory a pozorováním jsou podrobně rozepsané v této práci.

2.2 ETIKA VÝZKUMU

Vaňková (2010) pojednává o etických pravidlech v rámci antropologického výzkumu. Klasická, často zmiňovaná etická pravidla, které rozebírá Vaňková a kterými se řídím i já:

- informovaný souhlas účastníků výzkumu,
- respektovat soukromí a autonomii účastníků výzkumu,
- zamezit zneužití těch, které studujeme,
- zohlednit dopady výzkumu na další výzkumníky ve stejném terénu,
- nepoškodit ty, které zkoumáme, ani když publikujeme výsledky,
- usilovat o spravedlivé a rovné zacházení se všemi participanty výzkumu.

Etický přístup by měl zajišťovat rovnost, nestrannost a spravedlnost či správnost. Jelikož se zabývám utvářením vztahů mezi trenéry a sportovci, jde o společenskovedný výzkum a pociťuji určité mocenské postavení v biatlonové komunitě. V Letohradě je moje postavení v terénu výrazně ovlivněno mojí národností a jazykem, ale také nedostatečnou autoritou a mocenským postavením ve sportu. Jelikož jsem závodila jenom na národní úrovni a mé výsledky nedosahovaly úspěchu, moji pozici v terénu z hlediska mocenských vztahů je nutné reflektovat, protože to považuji za důležitý a kritický (z hlediska nedostatku důvěry a informací) bod práce.

3 TEORETICKÁ ČÁST

Problematiku vztahů v rámci biatlonových klubů se pokusím uchopit z Bourdieuho pohledu. Blízkost v sociálním prostoru, tedy i dispozice a zájmy spjaté se sociálními pozicemi, ustavují možnost jednoty a také možnost existovat jako skupina (Bourdieu 1998). S pojmem habitus je úzce propojen i kapitál. Podle Svobody (2016), se akumulace sportovního kapitálu podílí na získání symbolické moci aktéra v rámci pole. Popisuje dva hlavní faktory sportovního kapitálu: rodinné prostředí a prostředí sportovního týmu. S tím souhlasí i tvrzení Lassalle, et al. (2018), že sportovci s atletickými rodiči trénují víc a dosahují vyšší úrovně. Sportovci potřebují podporu z různých zdrojů – mentorů, rovesníků a svých trenérů. Autor Chen (2014) tvrdí, že vyšší sociální podpora povede k vyššímu blahobytu, protože vnímání podpory od ostatních podporuje pocit sociální propojenosti v síti, v které jsou milování, oceňování a vážení.

3.1 HABITUALIZACE

Bourdieuho pohled na fungování společnosti umožňuje hlubší porozumění různým společenským mechanismům a také sociální nerovnosti. Důraz na vztahy, strukturu a principy diferenciací analyzují sociální svět v celé komplexnosti a dynamice. Bourdieu ve svých studiích rozvíjí různé koncepty, jako sociální prostor, pole moci, habitus, sociální kapitál a jiné, které slouží k popisu a zkoumání pozic jednotlivců a skupin ve společnosti. Pierre Bourdieu vnímal společnost jako množství relativně autonomních sfér a strukturovanou entitu, která se skládá ze sociálního prostoru a sociálních polí (Bourdieu 1998).

3.1.1 SOCIÁLNÍ PROSTOR

Bourdieu analyzuje nerovnost v kontextu sociálního prostoru, kde se pozice jedinců a skupin určují podle objemu a poměru dvou typů kapitálu: ekonomického a kulturního. Bourdieu ve své knize *Distinkce* rozlišuje dva hlavní principy diferenciací, které utváří sociální prostor, a to ekonomický a kulturní kapitál. Charakteristice kapitálu se budu věnovat v pozdější podkapitole. Mechanismus distinkce je klíčovým principem fungování sociálního prostoru i sociálních polí. Sociální aktéři se snaží odlišovat od ostatních a zdůraznit svůj status prostřednictvím akumulace a demonstrování různých typů kapitálu (Bourdieu 1979).

Sociální prostor Bourdieu (1979), popisuje jako trojrozměrný model, ve kterém jsou pozice sociálních aktérů determinovány celkovým objemem kapitálu a jeho uspořádáním. Celkový kapitál zahrnuje ekonomický, kulturní a sociální kapitál. Vertikální osa modelu vyjadřuje celkový objem kapitálu, zatímco horizontální osa znázorňuje poměr mezi ekonomickým a kulturním kapitálem. V rámci sociálního prostoru existují dvě skupiny: skupina

s dominantním podílem ekonomického kapitálu a skupina s dominantním podílem kulturního kapitálu. Dále se dělí na dominantní a ovládané třídy. Podle Bourdieua (1998), sociální aktéři vnímají sociální prostor jako prostor praxí a vlastnictví statků. Tyto aktivity a vlastnictví jsou charakterizovány vztahově a odrážejí sociální strukturu. Sociální prostor je tak strukturovaný na základě distribuce kapitálu a ovlivňuje habitus sociálních aktérů.

3.1.2 SOCIÁLNÍ POLE

Pole Bourdieua (1998), definuje jako prostor sociálních pozic, které jsou strukturovány na základě specifických typů kapitálu. Každý typ kapitálu poskytuje aktérům specifickou hodnotu, moc a vliv v daném poli. V rámci pole se odehrávají konkurenční boje o moc a legitimitu. Sociální aktéři s různým kapitálem a strategiemi se snaží dosáhnout dominantní pozice a prosadit své zájmy. Tyto boje nejsou vždy explicitní a otevřené, ale mohou se odehrávat i na symbolické úrovni, v podobě soupeření o uznání a prestiž. Pole nejsou izolovaná, ale vzájemně se ovlivňují. Například pole kulturní je úzce propojeno s polem vzdělanostním, mediálním a mocenským. Mocní aktéři v jednom poli se snaží ovládnout i pole jiná, čímž posilují svůj vliv a legitimitu.

3.1.2.1 POLE MOCI

Pole moci je specifický prostor, ve kterém se odehrávají konkurenční boje o moc a legitimitu. Je definováno specifickým typem kapitálu a specifickými aktéry, kteří o něj bojují. „*Pole moci (nesměšovat s polem politiky) není polem stejným jako jiná: je to prostor silových vztahů mezi různými druhy kapitálu, přesněji řečeno mezi aktéry obdařenými některým z různých druhů kapitálu natolik, aby mohly jeho pole ovládat, (...)*“ (Bourdieu 1998: 39). Boj o dominantní postavení v poli moci je i bojem za uchování nebo změnu různých druhů kapitálu. Boje o moc a legitimitu v polích vedou k reprodukci sociální nerovnosti. Dominantní aktéři se snaží ovládnout pole a prosadit své zájmy, čímž znevýhodňují aktéry s menším kapitálem.

3.1.3 HABITUS

Habitus je systém dispozic, kterými vnímáme a hodnotíme svět, a ovlivňuje tak každodenní život jednotlivců. Je formován procesem socializace, což zahrnuje osvojování si kulturních vzorců a norem v dané společnosti. Rozdíly v habitusu vedou k odlišnostem v preferencích a fungují jako ukazatel třídní příslušnosti. Habitus je termín, který Bourdieu používá k popisu člověka – souboru zautomatizovaných gest, myšlenek a způsobů chování, které si osvojujeme v průběhu života. Jsou to mentální rutiny, které nám umožňují plynule se pohybovat v daném prostředí.

Hlavní vlastnosti habitu:

- Vztahuje se k sociálnímu původu: odráží sociální původ a kulturní prostředí, ve kterém jsme vyrůstali. Projevuje se v řeči, gestech, emocích a racionálních životních postojích.
- Dynamický a proměnlivý: se v průběhu života mění v reakci na nové zkušenosti a situace – odráží v sociální praxi jedince.
- Zprostředkovává nerovnost: hraje klíčovou roli v reprodukci sociální nerovnosti. Lidé s odlišným habitem se liší v přístupu ke vzdělání, zaměstnání a dalším zdrojům moci.
- Umožňuje subjektivní vnímání: umožňuje lidem vnímat a interpretovat svět kolem sebe specifickým způsobem. Tím ovlivňuje jejich volby a chování.

Habitus je formován mocenským polem, ve kterém se aktér pohybuje, ale zároveň habitus ovlivňuje to, jak aktér vnímá a reaguje na mocenské struktury. Umožňuje tak aktérům orientovat se v mocenském poli a rozvíjet strategie pro dosažení svých cílů. Habitální dispozice jsou tedy klíčové pro pochopení, jak se sociální aktéři reprodukují v mocenském poli. Aktéři s dominantním habitem, který je v souladu s dominantními strukturami mocenského pole, mají větší šanci na dosažení úspěchu. Naopak aktéři s marginalizovaným habitem, tedy nedominantním, který je v rozporu s dominantními strukturami, mají menší šanci na dosažení úspěchu a jsou spíše náchylní k vykořisťování (Bourdieu 1998).

3.1.4 KAPITÁL

Principy klasifikace, vidění a rozlišování různého vkusu – to vše ovlivňuje, jak aktéři vnímají a hodnotí svět kolem sebe. Rozdělují dobré a špatné, správné a nesprávné, elegantní a vulgární atd. Způsob rozlišování se liší v závislosti na sociální pozici aktérů. Teorie kapitálů je dalším klíčovým konceptem v Bourdieuově sociologii. Kapitál je souhrn symbolických a materiálních zdrojů, které dávají aktérům moc a vliv v daném poli. Aktéři s větším kapitálem, ať už ekonomickým, kulturním, sociálním nebo symbolickým, mají větší šanci na dosažení úspěchu v daném poli. Bourdieu rozlišuje různé typy kapitálu, jako je:

1. Ekonomický kapitál: patří sem majetek, finanční aktiva a další formy bohatství. Vlastníci největšího ekonomického kapitálu, jako jsou podnikatelé, příslušníci svobodných povolání a univerzitní profesori, se nacházejí na vrcholu sociální hierarchie. Ekonomický kapitál (vlastnictví, majetek) tak odráží ekonomickou moc. Je úzce spjat s kulturním kapitálem. Bez ekonomického kapitálu není snadné předat kulturní kapitál dalším generacím.

2. Kulturní kapitál: zahrnuje vzdělání, znalosti, dovednosti a vkus (četba, umění, klasická hudba). Profesionální skupiny s vysokým kulturním kapitálem, jako jsou pedagogové, umělci a intelektuálové, se odlišují od těch s nízkým kulturním kapitálem, jako jsou manuálně pracující a nekvalifikovaní dělníci. Kulturní kapitál se dědí v rodině a zahrnuje jazykové a kulturní kompetence, postoje, preference a chování. Dítě z privilegované vrstvy má přístup ke kultuře, která mu usnadňuje studium a otevírá cestu k elitním školám.

Poměr mezi ekonomickým a kulturním kapitálem ukazuje specifické postavení aktérů v sociálním prostoru. Například profesori disponují poměrně vysokým kulturním kapitálem a středním ekonomickým kapitálem, zatímco podnikatelé disponují poměrně nízkým kulturním kapitálem a vysokým ekonomickým kapitálem (Bourdieu 1998). Je potřeba brát v úvahu i to, že tento poměr mezi kapitály se může lišit v různých částech světa.

3. Sociální kapitál: představuje síť kontaktů a vztahů, které dávají aktérům přístup k informacím, zdrojům a lze je využít ve svůj prospěch. Důležité jsou vztahy s uznáním a prestiží. Bourdieu rozlišuje běžný a privilegovaný sociální kapitál. Privilegovaný je typický pro elitu a funguje jako investice s vysokou návratností.
4. Symbolický kapitál: týká se prestiže, uznání a společenského postavení. Dává schopnost definovat a legitimizovat vnímání reality a sociální struktury. Je to kapitál, který jedinec získává na základě svého kulturního a sociálního vzdělání. Může ovlivnit, jak jsou jedinci vnímáni ve společnosti a jaké příležitosti mají k dispozici.

Různé typy kapitálu se vzájemně doplňují, mění a ovlivňují životní styl a preference. Například ekonomický kapitál může být zaměněn v kulturní kapitál – investice do vzdělání. Kulturní kapitál může být zase zaměněn v sociální kapitál – budování sítě kontaktů. Symbolický kapitál může být zaměněn v ekonomický kapitál – legitimizace vlastnictví a privilegií (Bourdieu 1983).

3.2 MOC – BIOMOC – DISCIPLINÁRNÍ MOC

Michel Foucault, francouzský filozof, se zabýval konceptem moci a jeho různými projevy. Jeho analýzy se pohybují na empirické i teoretické úrovni, přičemž zkoumá historicky specifické formy moci a jejich vývoj.

3.2.1 SUBJEKT

Foucaultovo pojetí subjektu je komplexní a rozvíjí se do mnoha vrstev. V druhém díle *Dějiny sexuality* Foucault naznačuje nutnost posunout se v analýze subjektu. „*Zjistil jsem, že nyní je třeba se pustit do třetího posunu, nutného k analýze něčeho, co je označováno jako subjekt; bylo záhodno hledat ony formy a podoby vztahu k sobě, skrze něž se jedinec ustavuje a sám sebe chápe jako subjekt.*“ (Foucault, 2003: 12-13). Foucault neuvažuje o subjektu jako jenom o žijící bytosti, ale vnímá ji jako bytost, která vytváří k sobě specifický vztah. Stavba subjektu se neodvíjí pouze od individuální sebereflexe, ale je ovlivněna technologiemi moci, institucemi a diskurzem. Subjekt je tak formován vnějším světem. Foucault rozlišuje dva hlavní významy pojmu "subjekt":

1. **Subjekt jako podřízený:** Jedinec je podřízen někomu, něčemu nadřazenému, ať už se jedná o jinou osobu, instituci nebo vědu. Subjekt je v tomto smyslu spoután závislostí a kontrolován.
2. **Subjekt spjatý se svou identitou:** Subjekt je propojen se svou identitou skrze vědomí a sebepoznání. I když se tento druh subjektu může jevit svobodnější, ve skutečnosti je ovládán neviditelnými technologiemi moci.

Foucault zdůrazňuje **objektivaci**, v níž se lidská bytost transformuje v subjekt. Popisuje tři podoby této objektivace:

1. **Objektivace vědou a jazykem:** Věda nahlíží na lidskou bytost skrze svůj specifický diskurz a metody. Foucault uvádí jako příklady filologii, lingvistiku, ekonomii, historii a biologii.
2. **Praktiky dělení:** V díle *Subjekt a moc* Foucault píše, že jedinec je rozdělen jak vnitřně (rozpolcenost), tak vnějšně (oddělení od masy). Vnější dělení se odráží v knize *Dohlížet a trestat*, kde věznice, izolace nemocných, morové karantény a kolonie malomocných slouží jako příklady. Tyto praktiky dělení zahrnují i technologie disciplinární moci. „*Malomocný je zachycen v praktikách odmítnutí, v exilu-klauzuře; je tam ponechán, aby zanikl v masovém měřítku, kde není důležité rozlišovat, ...*“ (Foucault, 2000: 279).
3. **Vztah jedince k sobě samému:** Foucault se zaměřuje na to, jak jedinec sám sebe konstituuje jako subjekt. Toto téma je ústřední pro jeho *Dějiny sexuality* a souvisí s historickými proměnami technologií moci, věděním a sexualitou.

Foucault zdůrazňuje, že subjekt nelze studovat izolovaně od kontextu moci, vědění a pravdy. Subjektivita je formována v interakci s těmito vnějšími silami.

3.2.2 VĚDĚNÍ

Foucaultovo pojetí vědění se vyhýbá statickým definicím a zdůrazňuje dynamické vztahy mezi vědáním, mocí a subjektem. Vědění není neutrální, ale úzce spjaté s mocenskými strukturami, není nástrojem k osvobození od moci, ale naopak slouží k jejímu uplatňování a legitimizaci.

Moc a vědění se vzájemně ovlivňují a utvářejí v závislosti na specifickém kontextu (je historicky proměnlivá). Moc potřebuje vědění k obhájení svých praktik a vědění se stává nástrojem moci – v případě definice normy a pravdy. Například právní systém vyžaduje vědění o tom, co je trestné, a toto vědění je zároveň produktem právního systému. Aby se mohla moc uplatnit v podobě technologie zákazu či cenzury, musí nutně vědět, co zakázat nebo cenzurovat.

3.2.3 PRAVDA

S vědáním je úzce spjata pravda. Foucault zpochybňuje koncept objektivní pravdy a chápe ji jako soubor pravidel, která rozlišují pravdu od nepravdy v daném historickém období a dané společnosti. „There is a battle 'for truth', or at least 'around truth' - it being understood once again that by truth I do not mean 'the ensemble of truths which are to be discovered and accepted', but rather 'the ensemble of rules according to which the true and the false are separated and specific effects of power attached to the true', it being understood also that it's not a matter of a battle 'on behalf' of the truth, but of a battle about the status of truth and the economic and political role it plays.“ (Foucault 1980 s 132). V překladu: Probíhá bitva „za pravdu“ nebo alespoň „kolem pravdy“ – znovu se rozumí, že pravdou nemám na mysli „soubor pravd, které je třeba objevit a přijmout“, ale spíše „soubor pravidel“, podle kterých je pravda a nepravda oddělena a specifické účinky moci jsou spojeny s pravdou“, přičemž se také rozumí, že nejde o bitvu ‚ve prospěch‘ pravdy, ale o bitvu o status pravdy a ekonomickou a politickou roli, kterou hraje.

To znamená, že pravda není absolutní, ale relativní a proměnlivá. Pravda je součástí mocenských strategií a slouží k legitimizaci určitých pozic a diskurzů. Člověk nikdy nemůže

dosáhnout úplné pravdy, ale pouze formulovat svůj upřímný názor v rámci daného diskurzu. Pravda se tak stává produktem určitého vztahu a ne zcela objektivním tvrzením.

3.2.4 MOC

Středověk a křesťanství uvrhl člověka do tyranie těla a duše, avšak technologie dvou tváří vysvobozuje jedince od tyto duality. Zároveň však vytváří novou dualitu, a to v biologické podstatě v konfrontaci s individualitou. Lidské tělo jedince tak stojí proti univerzalitě lidského druhu. avšak zároveň fungují paralelně a jsou neoddelitelně spojeny. Foucault hovoří o dvou pólech moci, které do počátku 19. století existovaly odděleně a následně se vzájemně propojily.

První pól – zájem o individuálního člověka/tělo/jednotlivce. Člověk jako tělo, které je možné ovládat a kultivovat. Je možné zvýšit jeho výkonnost a tím i jeho užitečnost, prostřednictvím učení poslušnosti a ovládnutím jeho chování. Toho se docíluje za pomoci systému odměn – trestů a výcviku. Foucault tyto technologie moci označuje jako disciplinární.

Druhý pól – člověk jako druh. Nejde o individuálního jedince, ale vědeckou kategorii druhu a populace. K člověku se vztahuje moc nad jeho biologii – sexualitou, životním nárokům či potřebám. Lidské tělo není produktem disciplíny, ale prostor využíván na manifestaci biologických procesů (stárnutí, porodnost, zdraví a nemoc). K tomuto Foucault poznamenává: „Zavedení této technologie dvou tváří – anatomické a biologické, individualizující a klasifikující, obrácené k projevům těla a zaznamenávající procesy života – během klasického věku charakterizuje moc, jejíž hlavní funkcí již od nynějška nebude zabíjet, nýbrž prosazovat krok za krokem život.“ (Foucault, 1999: 162).

Pokud je moc vztahem, ve kterém se jeden subjekt pokouší usměrňovat jednání druhého, tak i nad touhle mocí stojí síla, která ji produkuje. „...síla nemá za objekt nic než zase sílu, vztah, a nikoli nějaké jsoucno.“ (Deleuze, 1996: 101). Foucaultův koncept moci je možné charakterizovat jako nerepresivní, to znamená že se produkuje, pobízí a vynalézá. Není vlastněna, ale praktikována konkrétním subjektem (státem, třídou, institucí, klubem) prochází skrze ovládající i ovládané. Všechny síly jsou tak v daném vztahu.

Se silou v mocenských vztazích se neodmyslitelně pojí i odpor. Pokud mocenské vztahy mohou existovat jen ve spojení se svobodnými subjekty, tak je i možnost vůči nim klást odpor. Subjekt si vždy může vybírat z různých možností jednání. „...aby mohla být moc uplatněna, musí existovat svoboda.“ (Foucault 1996: 218). Podle Foucaulta, svoboda a možnost odporu pronikají celým společenským polem. Přesně tak, jak je to i v případě mocenských vztahů.

3.2.5 BIOMOC

Součástí obecné teorie moci je biomoc. Tento typ moci zdůrazňuje základní motivy pastorační moci, avšak odstranila téma Boha a individuální spásy. Představuje novou formu moci, která se vytvořila v raném kapitalismu a úzce souvisí s jeho vznikem. Zaměřuje se na kontrolu a optimalizaci života na dvou úrovních: individuálního těla a populace. Tělo jedince se stává nástrojem produkce a podléhá disciplinárním technikám, které slouží k maximalizaci jeho výkonnosti. Populace jsou regulovány a řízeny s cílem dosáhnout růstu a akumulace kapitálu. Tím vzniká nová hierarchie a segregace v rámci společnosti.

Biologie se stává mocným nástrojem, který umožňuje kontrolu nad tělem a populací. Normy a standardizace/normalizace hrají klíčovou roli v regulaci života. Medicína se stává mocnou institucí, ovlivňující jak individuální, tak i populační úroveň. „*Medicína je vědění – moc, jež působí současně na tělo a na populaci, (...), a jež bude mít ukázněující a regulativní důsledky.*“ (Foucault 2005: 226).

Sexualita se nachází na pomezí dvou mocenských aspektů: anatomo-politiky (kontroly těla) a bio-politiky (kontroly populace). Je důkladně sledována, regulována a normalizována. Zároveň se stává cílem a terčem mocenských strategií. Žijeme ve společnosti sexuality, a tím pádem se mechanismy moci vztahují k tělu, životu, rozmnožování. Rovněž se to pojí s tím, co posiluje druh, se zdatností a schopností ho ovládat. „*Zdraví, potomstvo, rasa, budoucnost druhu, vitalita společenského těla, moc, to vše mluví ze sexuality a k sexualitě; ta není znamením nebo symbolem, je to cíl a terč.*“ (Foucault, 1999: 171).

3.2.6 DISCIPLINÁRNÍ MOC

Naše společnosti lze definovat jako disciplinární, přičemž na této disciplíně se podílí instituce a taky individualita. Disciplína je technologie na uplatnění moci. Ideálním příkladem v rámci disciplinace může být to, co vnímáme jako „normální“ a „abnormální“. Rozlišujeme tak lid, věci nebo chování podél jasně stanovené hranice normy – moc.

Koncept disciplinární společnosti Foucault charakterizuje jako společnosti, které jsou ovlivňovány disciplinárními mechanismy. Tyto mechanismy se projevují jak u institucí, tak i u individualizovaných praktik. Foucault ilustruje disciplinární společnost dvěma modely:

- **Město zasažené morem:** Ukazuje disciplínu v kontextu medicíny a politiky, s důrazem na separaci, individualizaci, dohled a kontrolu. Morová epidemie vyvolala potřebu

disciplinovat společnost na všech úrovních, od izolace nakažených až po striktní hygienická pravidla.

- **Panoptikon:** Architektonická metafora pro disciplinární moc, kde vězeň je neustále sledován z centrální věže, ale nevidí zpět. Vytváří se tak pocit neustálé viditelnosti, která automaticky umožňuje fungování moci bez nutnosti přímé konfrontace. Vězeň se sám stává nástrojem své disciplíny. Disciplinární moc v Panoptikonu ovlivňuje psychologii vězňů a nutí je k sebezpozorování a autodisciplíně. Vězni si uvědomují, že mohou být kdykoli sledováni, a proto se sami kontrolují a snaží se dodržovat pravidla.

Foucault zdůrazňuje, že disciplinární moc se v moderní společnosti transformovala. Panoptikon slouží jako metafora pro disciplinární moc v moderní společnosti. Jeho principy se uplatňují v široké škále institucí, od věznic a škol až po továrny a kanceláře. Disciplinární moc ovlivňuje naše chování, myšlení a vnímání sebe sama, čímž nás podřizuje normám a očekáváním. Centrální věž se stává "průhlednou budovou", kde je moc kontrolovatelná celou společností. Dozor a kontrola se tak stávají všudypřítomnými a nepatrnými. Disciplinární mechanismy se stávají nástroji pro "výrobu užitečných jedinců", čímž se posouvá jejich cíl z pouhé poslušnosti k optimalizaci výkonnosti a produktivity. Moc se tak stává všudypřítomnou a neviditelnou, čímž se normalizuje. Lidé si neuvědomují, že jsou neustále sledováni a kontrolováni, a sami se stávají nástroji své disciplíny.

Normalizace hraje v disciplinární společnosti klíčovou roli. Rozlišování "normálního" a "abnormálního" slouží k disciplinaci a homogenizaci. To, co se vymyká normě, je potlačováno a trestáno. Trestání se tak stává nástrojem normalizace, potlačuje odchylky a individualitu a nutí jedince přizpůsobovat se normě. Naproti tomu je disciplinární moci také strůjcem odměn za úspěch, což značí naplnění určité normy (v rámci normalnosti). „*Nepřetržitě trestání, které prochází všemi body a kontroluje všechny instance disciplinárních institucí, porovnává, diferencuje, hierarchizuje, homogenizuje a vylučuje. Jedním slovem – Normalizuje.*“ (Foucault 2000: 260).

Formalizace umožňuje kontrolu nad celkem skrze jednotlivce. Disciplinární techniky rozdělují lidi na malé jednotky a standardizují jejich chování, čímž usnadňují jejich kontrolu a manipulaci. Disciplinační moc usiluje o poslušné a zároveň výkonné tělo. Formalizované vzorce chování zvyšují produktivitu a efektivitu, ale zároveň snižují sílu těla v politickém smyslu. Disciplinovaní a poslušní jedinci se stávají snadno ovladatelnými. „*Disciplína tak vyrábí podřízená a vycvičená těla, těla poslušná. Disciplína síly těla zvyšuje (v ekonomickém*

smyslu užitečnosti) a tytéž síly zmenšuje (v politickém smyslu poslušnosti)." (Foucault 2000: 202).

Disciplinační moc se vyhýbá klasickým projevům moci/násilí, čímž minimalizuje odpor. Na rozdíl od klasické královské moci, která se opírala o veřejné popravy a mučení, disciplinární moc působí nenápadně. Neustálý dohled a kontrola se stávají všudypřítomnými, čímž se v lidech vytváří pocit neustálého sledování a nutnosti se chovat v rámci stanovené „normální“ normy. Technologie jako kamery a sledovací systémy usnadňují a zpřesňují dohled nad lidmi.

3.3 SPORT

Sekot (2004), vnímá sport jako široký fenomén, zasahující do oblasti politiky, ekonomiky, kultury nebo lidského zdraví. Opomínaný autor také uvádí, že účast dětí a mládeže na sportovních aktivitách je podmíněná podporou rodinných příslušníků, kamarádů a nejbližší komunitou (Sekot 2019). Jetmarová doplňuje představu o sportu a to tím, že je možné nahlížet na sport jako na prostředek k získání symbolického kapitálu i jako na nástroj individuálního duchovního růstu (Jetmarová 2017). Chování se v rámci sociálního pole (sportovních prostorů) podléhá určitým normám. Například jak píše Waquant (2006), boxerská tělocvična je brloh, který si vyžaduje tělesnou disciplínu a kontrolu, v ostrém kontrastu se životem venku. Tělocvična je v tomto smyslu prostorem „chráněné společnosti“ (Waquant 2006: 26).

Vrcholový sport se dostává do centra zájmu veřejnosti. Jak uvádí Sekot (2008), postupně se stává masovou zábavou a rozšiřuje svůj vliv do politiky, ekonomiky, hromadných sdělovacích prostředků, právních systémů, ekologických záležitostí a občanských iniciativ. Přispívá k dynamice ekonomického rozvoje a rozšiřuje se prostřednictvím mezinárodních sportovních akcí. Spojuje se s různými společenskými problémy, jako jsou: zdraví, násilí, kriminalita, sociální nerovnosti, migrace za prací, hospodářský a sociální rozvoj a chudoba. Pro někoho sport představuje cíl sám o sobě, radostnou formu úniku před povinnostmi. Pro jiné je to nezbytná, stereotypní a bolestivá metoda sofistikované přípravy k dosažení výkonu, vítězství a odměny.

Cesta moci vycházející z těl sportovců a podle Besniera může být vysledovatelná prostřednictvím překračování hranic a tréninkových cest na vzdálené pole. Tyto cesty jsou často předpokladem pro soutěže nebo přechod do školních středisek, které nabízejí lepší příležitosti. Michel Foucault použil termín biomoc, aby zachytil polymorfní charakter moci, který se

nezastavuje na hranicích státu, ale pokračuje v proudění do třídních, genderových, etnických a dalších mocenských rozdílů. Biopolitika se týče politiky biomoci a ovládnání těla pomocí regulace rodiny, zdraví, sexuality, narození, smrti a sportu.

Sport je jedním z těch forem volného času, které Besnier popisuje jako paradox: lidé se do něj zapojují, neboť se cítí, že sledují své osobní preference, zatímco jejich volby jsou ovlivněny sociálními faktory jako je jejich třídní příslušnost. Bourdieuova teorie, známá jako „teorie praxe“, zdůrazňuje, jak jsou každodenní práce utvářeny objektivními podmínkami a jak je to spojené se systémem trvalých dispozic. Habitus je produktem strukturálních podmínek a svobodného jednání lidí, které se projevují v tělesném jednání. Bourdieuvu teorii potvrdil Downey (2005), ale kritizoval ji za přílišné zdůrazňování kognitivních aspektů habitu a ignorování jeho neurobiologického substrátu. Downeyova práce o brazilské capoeiře poskytuje představu, jak habitus funguje a jak se to projevuje v tělesném jednání. Downey mohl sledovat techniky těla capoeiristů deset let v Salvadoru a popsal, jak nové pohybové styly mohou přetvořit sociální vnímání lidí (Downey 2005).

Sportovní akce a sporty mohou být místo, kde se vyvíjí a projevují sociální a kulturní normy. Lidé, kteří navštěvují sportovní akce nebo provozují sport, se cítí jako doma, protože jsou spojeni stejným sociálním postavením. Podle Besniera se hodnota sportu reprodukuje ve společenských třídách a má weberovskou kvalitu, která závisí na příslušnosti ke třídě. „*Members of a class do not automatically develop a “class consciousness,” as Karl Marx posited; rather, people in the same social class act in the same fashion in a given situation because others will hold them in esteem for making the right life-style decisions.*“ (Besnier 2017: 99). V překladu: Členové třídy si automaticky nevyvinou „třídní vědomí“, jak tvrdil Karel Marx; spíše lidé ve stejné sociální třídě jednají v dané situaci stejným způsobem, protože si jich ostatní budou vážit, že činí správná rozhodnutí o životním stylu. Sport může zveličovat třídní rozdíly, protože zahrnuje některé skupiny a vylučuje jiné. Bourdieu popisoval, jak společensko-třídní hodnota sportu je vytvářena v kontrastu s ostatními sporty, například tenis je vnímán jako buržoazní sport na rozdíl od jiných sportů. Sportovní volby jsou estetické volby podobné volbám v hudbě, jídle, umění a výzdobě interiérů: představují to, co Bourdieu nazval „symbolický kapitál“, který lze „přeměnit“ na jiné formy kapitálu.

3.3.1 SPORT OD 20. STOLETÍ

Sport je sociálně konstruovaná činnost, která vzniká a vyvíjí se prostřednictvím interakce lidí. Podle Sekota (2008), se historicky formovala, a to v rámci kulturně podmíněných

sociálních vztahů. Jeho základní vlastnost však přetrvává – radost ze zdravého pohybu. Období dynamického rozvoje sportu je charakteristické řadou amatérských a profesionálních akcí. Zejména v meziválečném období dochází k silnému rozmachu výstavby veřejných a univerzitních sportovišť. Koučink se celosvětově stává stále důležitější a sofistikovanější součástí sportovní přípravy. Postupně se tak posiluje vliv trenérů, manažerů, majitelů klubů a administrativních pracovníků na úkor motivačních a rozhodovacích nástrojů samotných sportovců.

Společenský vývoj od 20. let 20. století v kontextu sociálně-kulturního rozvoje vedl k současným dominantním formám sportu:

Sekularismus: sport není přímo odvozen od náboženské víry, ale slouží jako zdroj zábavy, ne uctívání.

Rovnost: sporty jsou založeny na myšlence stejného přístupu bez ohledu na osobní původ nebo sociální zázemí. Všichni účastníci sportovních akcí čelí stejným soutěžním podmínkám bez ohledu na to, kdo jsou nebo odkud pocházejí.

Specializace: speciálně trénovaní sportovci, kteří se zaměřují na trénink v jednom sportu s účastí na konkrétním zápase, závodech nebo sportovních akcí.

Racionalizace: sport sestává ze souboru pravidel a taktických plánů zaměřených na konkrétní cíle stanovené pro sportovce. Strategie (tréninkový plán) je navržena tak, aby racionálně kontrolovaly tréninkové metody, které následně ovlivňují hodnocení soutěžících.

Byrokratizace: sporty se řídí byrokratickým principem efektivnosti a organizovanosti. Lidé pracující ve sportovních organizacích kontrolují a sankcionují chování sportovců, týmů a akcí. Vytvářejí a prosazují pravidla, organizují sportovní akce a potvrzují rekordní výkony.

Kvantifikace: sporty se vyznačují četnými měřeními a statistickou evidencí výkonů a výsledků.

Rekord nejlepších výkonů: vysokovýkoný sport je zaměřený zejména na vytváření a překonávání rekordů. Výkony se porovnávají v pořadí jednotlivých sportovních akcí a jsou zveřejňovány na úrovni jednotlivců, týmů, ligy, místní, národní a kontinentální úrovně. Vysokovýkoný sport se vyznačuje důrazem na kvantifikaci (Sekot 2008).

Stopky hrají ve sportu klíčovou roli. Organizovaný sport se postupně stává spojením obchodu, zábavy, vzdělávání, morálního tréninku a technologických aplikací. Díky svému

kulturnímu zakotvení ve specifickém sociálním, politickém a ekonomickém prostředí se sport mění a rozvíjí.

3.4 TRENÉR – SPORTOVEC

Wacquant (2006) uvádí, že předávání boxerských dovedností se děje prostřednictvím gest, vizuálů a mimiky. Paradoxně box, který je silně individualistickým sportem, ztělesňuje v podstatě kolektivní učňovské vzdělání. Tak jako tomu je i v případě biatlonového klubu. Tělocvična hraje v boxu podobnou roli jako církve v náboženství – „morální komunita“ a „solidární systém víry a praktik“. Je to kolektivní proces napodobování a vzájemného povzbuzování, přičemž trenér koordinuje pravidelné aktivity. Podle zmíněného autora to prokazuje větší vliv na socializaci než formální vyučování. Trenér boxu postupuje empirickým přístupem, který vychází z jeho zkušeností. Rozdává rady šetrně, používá zkrácené popisy a také negativní poznámky. Veřejné opravy a přerušovaná zpětná vazba slouží jako mechanismy kolektivní korekce. Což znamená, že přispívají k neustálému zdokonalování dovedností boxerů. Jeho oddanost boxu přesahuje obyčejnou dobrovolnou roli a je to způsob života. Jeho vztahy s boxery jsou složité, kombinují mentorství, otcovské vedení a profesionální obdiv. Dynamika mezi trenéry a boxery zahrnuje také jemnou rovnováhu autority a náklonnosti.

Wacquant pojednává o kolektivním charakteru výchovy boxu v rámci klubu. Vzpomíná, jak zkušení boxeři, trenéři, a dokonce i starodávni hráči neformálně přispívají k výuce začátečníků. Postup nováčka se stává kolektivní zodpovědností a každý člen klubu předává poznatky těm, kteří jsou v hierarchii pod ním. Autor se zamýšlí nad etickými aspekty výchovy boxu, přičemž klade důraz na hodnoty jako individuální práce, vzájemný respekt, fyzická odvaha a pokora.

Podle Siemons (2022), je vztah trenér – sportovec definován jako vzájemné a kauzální propojení emocí, myšlenek a chování trenérů a sportovců. Podle autorky se tento konstrukt skládá ze tří klíčových složek: blízkost-respekt, závazek-záměr udržovat dlouhodobý vztah a komplementarita-kooperativní interakce. Podle Sekota (2008) si trenér musí být vědom, že sportovec na jakékoli úrovni výkonu a stupni veřejného obdivu je vystaven komplexu sociální a fyzické zkušenosti. Jaký vliv má vyloučení fyzicky slabších sportovců na vztahy v rámci klubu? Podle Frisby (2013) je sociální vyloučení funkcí kulturních norem, které je třeba definovat jako legitimní orgány ve sportu.

Vztahy mezi lidmi jsou doprovázeny různými emocemi a ve sportu mnohdy i vypjatými. Podle Svitačové (2018), se při výkonu sportovní činnosti rovněž projevují i emoce, city,

psychika, motivace a osobnost jedince. Pro sportovce a trenéry je důležité přijmout fakt, že tělesná a psychická stránka jsou navzájem propojeny, vzájemně se ovlivňují a doplňují. Problematice vztahu se věnovala Škodáčková (2022), jejíž hlavním cílem bylo prozkoumat vzájemné souvislosti mezi kvalitou vztahu trenér – sportovec a mezi resiliencí (psychickou houževnatostí, nezdolností jedince, schopnost vyrovnat se se životními překážkami) – vyhořením u sportovců soutěžících v individuálních i kolektivních sportech. Výsledky práce ukázaly, že čím je lepší kvalita vztahu mezi trenérem a sportovcem a čím vyšší rezilience sportovce, tím se snižuje pravděpodobnost vyhoření sportovce.

Stejným tématem se zabývala i Vravková (2019). Cílem práce bylo zjistit vztah mezi přístupem trenéra a vyhořením a úzkostí u sportovců. Výsledky výzkumu prokázaly, že individuální sportovci zažívají vyšší úzkost než sportovci, kteří se věnují kolektivnímu sportu.

Kollár (2022), se zaměřil na tři oblasti sportovní psychologie – subjektivní pohoda, vztah trenér – sportovec a strategie zvládnání u kolektivních a individuálních sportovců. Výsledky výzkumu prokázaly, že vztah s trenérem mají lepší kolektivní sportovci, ale v dalších oblastech rozdíly nezaznamenali.

3.5 MOTIVACE – SEGREGACE

Genetické predispozice jsou důležitou součástí samotného provádění sportu. Tomuto tématu se ve své práci věnuje Végh (2020), podle kterého se genetické testování jeví jako přesnější metoda získávání informací o možnosti dosažení vysoké úrovně sportovního výkonu, jeho kvalitě a limitů. Na základě poznání genových polymorfismů, lze předpovědět dosažitelný limit určitých parametrů souvisejících se sportovním výkonem. Patří sem fyzická a psychická vytrvalost, trénovatelnost, pravděpodobnost zranění opěrného a pohybového aparátu i čas potřebný k rekonvalescenci.

Sportovní výkon jednotlivce není náhodou, ale výsledkem komplexního působení různých faktorů během dlouhého časového období. Podle Pavlíka (2003), klíčovou roli hraje zátěž kladená na organismus prostřednictvím sportovního tréninku. Na základě individuálních biologických a genetických předpokladů se vlivem tréninku formuje specifický morfofenotyp sportovce. Jedná se o cílenou adaptaci těla na požadavky daného sportovního odvětví. Vzniká tak vzájemná vazba – dlouhodobá zátěž vede k adaptačním změnám, které se projevují v tělesné stavbě. Tato sportovní tělesná stavba, charakterizovaná rozměry, složením a funkčními parametry, se stává nástrojem pro dosahování sportovních výkonů a sama o sobě jejich úroveň výrazně ovlivňuje.

Na rozdíl od somatometrických měření, která se ve sportu používají již dlouho, typologické systémy klasifikace sportovců mají kratší historii. Konstituční typologie se začala aplikovat až po 1. světové válce. V poválečném období se prosadila Sheldonova metoda, která hodnotí postavu jako celek, a ne jednotlivé části těla separátně (Pavlík, 2003). Teorie somatotypů vychází z předpokladu, že převaha jednoho ze tří zárodečných listů (endoderm, mezoderm, ektoderm) a z něj se vyvíjejících tkání ovlivňuje tělesný typ člověka. Jednotlivé komponenty somatotypu Pavlík definuje následovně:

1. Endomorfie (tučnota): Vyjadřuje relativní tučnost osoby a množství tukové tkáně.
2. Mezomorfie (svalnatost): Vyjadřuje svalově-kosterní rozvoj a poměr svalové hmoty bez tuku k výšce těla.
3. Ektomorfie (linearita): Vyjadřuje relativní štíhlost a stupeň podélného rozložení tělesné hmoty (svalové nebo tukové). Určuje se z výško-hmotnostního indexu.

Na základě somatotypu se sportovci zařazují do kategorií s různými předpoklady pro sportovní výkon:

- **Kategorie A:** Jedinci s převahou svalové hmoty a síly, ideální pro silové sporty.
- **Kategorie B:** Jedinci s vyváženým somatotypem a s nejlepšími předpoklady pro různé druhy motorických výkonů.
- **Kategorie C:** Endomorfní (obézní) jedinci s nejmenšími předpoklady pro motorické aktivity.
- **Kategorie D:** Ektomorfní (štíhlí) jedinci s předpoklady pro lokomoční vytrvalost a eventuálně průměrnými předpoklady pro explozivní sílu.
- **Kategorie E:** Oblast s nízkou frekvencí výskytu, s nízkou mezomorfni složkou a celkově nízkou motorickou výkonností.

Je důležité zdůraznit, že tyto kategorie somatotypů slouží pouze k orientačnímu určení předpokladů pro sportovní činnost. Nejsou absolutně platné a v praxi se u sportovců vyskytuje velká variabilita somatotypů. Přesto lze říci, že pro většinu sportovních odvětví je nejvhodnější somatotyp kategorie A a B, pro některé i D (Pavlík, 2003).

V souvislosti s genetickými predispozicemi se Robert et al (2010) zabývá otázkou vlivu genů a rasy na sportovní výkony, které patří mezi nejvíce kontroverzní a polarizující témata v oblasti sportovního a kulturního výzkumu. Pro některé badatele představuje konzistentní úspěch elitních sportovců na národní a mezinárodní úrovni jasný důkaz biologických rozdílů mezi rasami. Autoři jako Jon Entine, zastánci "genového" přístupu, využívají poznatky z

biologie, fyziologie a genetiky k podpoře teorie o vrozených predispozicích pro různé sporty. Na druhou stranu existují i odpůrci tohoto přístupu, kteří argumentují, že snaha o vědecké zdůvodnění sportovních výkonů na základě rasy slouží spíše k ospravedlnění rasové nerovnosti a diskriminace. Tito kritici poukazují na neúplnost a nepřesnost vědeckých dat a zdůrazňují význam sociokulturních faktorů. „*Economic opportunity as well as cultural and social selection for different sport forms, either through cultural or national identity with a sport (Jamaican sprinters, Kenyan runners) or the antecedent history of sport within a cultural group that would promote contemporary sport participation (colonialism).*“ (Robert 2010: 183). V překladu: ekonomická příležitost a také kulturní a sociální výběr pro různé sportovní formy, ať už prostřednictvím kulturní nebo národní identity se sportem (jamajští sprinteři, keňští běžci) nebo předchozí historie sportu v rámci kulturní skupiny, která by podporovala současnou sportovní účast (kolonialismus). Diskuzi dále komplikuje fakt, že neexistuje žádná univerzální definice "rasy" a že biologické rozdíly mezi populacemi jsou mnohem komplexnější, než se dříve soudilo. Mnoho proměnných, jako je individuální genetická výbava, prostředí, výchova a trénink, ovlivňuje sportovní výsledky mnohem více než pouhá rasa.

Výzkum Robert et al (2010) běžeckých kultur ukazuje, jak se různé populace v průběhu historie adaptovaly na různé podmínky a vyvinuly si specifické běžecké tradice a dovednosti. Tyto tradice zahrnují nejen fyzický trénink, ale i kulturní rituály a hodnoty, které ovlivňují motivaci a přístup k běhu. Běžecké kultury tak představují fascinující příklad biokulturní evoluce, kde se biologické faktory prolínají s kulturními a environmentálními vlivy. Různí autoři a badatelé se na vzorec sportovního výkonu dívají z odlišných úhlů pohledu.

Hronská (2012), se ve své práci zabývá stejnou problematikou jako Végh. Podle ní je sportovní výkonnost komplexním a individuálním znakem, který je výsledkem souhry environmentálních a genetických faktorů, které mohou kondici každého jednotlivce ovlivňovat a zároveň i limitovat. Genetické predispozice mohou v rámci jednoho klubu způsobit segregace na ty "lepší" a "horší".

Koncept sociálního vyloučení je úzce spjat s chudobou. Nejde však o totožné pojmy, ačkoli oba narušují sociální soudržnost. Chudoba a sociální vyloučení se sice prolínají, ale zároveň se liší v příčinách, průběhu, dimenzích, aktérech, důsledcích a celkovém přístupu. Sociální vyloučení znamená omezený přístup ke zdrojům a příležitostem. Oslabuje vazby jednotlivců a skupin k majoritní společnosti, čímž snižuje jejich možnosti využívat práv a aktivně se podílet na společenském životě. Podle Mareše a Sirovátky (2008), není chudoba

automaticky totožná se sociálním vyloučením. Existují jednotlivci vyloučení z různých důvodů (etnických, náboženských, kulturních), bez ohledu na příjem či status. „nie všetci chudobní musia byť sociálne vylúčení, ale na druhej strane taktiež nie všetci sociálne vylúčení musia byť chudobní (vylúčenie na etnickom, náboženskom či kultúrnom základe môžu mať zhodné osoby bez ohľadu na rozdielnosť svojho majetku, príjmu či profesijného statusu).“ (2008: 279). Burchardt, Le Grand a Piachaud (1999), definujú sociálne vyloučené jako občany, kteří z důvodů mimo jejich kontrolu nemohou participovat na běžných aktivitách, na které by měli jako občané nárok. Vyloučení tak představuje nedobrovolné přesunutí na okraj společnosti, kde ztrácí občanství svou univerzálnost.

Burchardt, Le Grand a Piachaud identifikují 5 oblastí běžných aktivit, ze kterých jsou vyloučení:

1. Spotřeba
2. Úspory
3. Výroba
4. Politické aktivity
5. Sociální aktivity

S výkonem se pojí i motivace, na kterou mohou mít vliv jak vztahy, tak i gender. Ong (2019), ve své studii využíval subjektivní i objektivní měřítko výkonové motivace. V souhrnu výzkum zkoumal rozdíly mezi pohlavími, sportovním typem a úrovní soutěživosti v motivaci k výkonu. Využíval přitom objektivní test motivace výkonu OLMT, kteří hodnotí motivaci související s úkolem, motivaci prostřednictvím osobních cílů a motivaci prostřednictvím soutěžení.

Klíčová zjištění ukázala, že muži vykazovali vyšší motivaci prostřednictvím soutěžení než ženy. Sportovci kolektivního sportu prokázali vyšší motivaci v porovnání se sportovci individuálních sportů. Kromě toho vykazovali sportovci na vyšší soutěžní úrovni větší motivaci než sportovci na nižší soutěžní úrovni. Tyto výsledky přispívají k pochopení toho, jak mohou různé faktory ovlivnit výkonovou motivaci sportovců (Ong 2019).

Biatlon je primárně individuální sport, avšak trénuje se v klubech, kde každý individuální sportovec je součástí celé struktury/komunity. I v rámci závodů se setkávají s kolektivní spoluprací, obzvláště ve štafetových závodech. Jak se může odrážet motivace sportovce v klubu, kde dochází k segregaci a jak se projeví na spolupráci sportovců?

3.6 GENDER

V rámci výzkumu mě zajímá i gender, a tedy přístup trenérů jak k mužům, tak i k ženám. Breštenská (2016), se v diplomové práci zabývá gender rozdíly ve sportovní činnosti a sportovním výkonu. Výsledky ukázaly, že použití trestu a odměny má význam v rámci pohlaví, stejně jako v hladině úzkosti, kde zjistila, že ženy jsou úzkostnější než muži.

Sport je společenská a kulturní aktivita, ve které jsou velmi důležité sociální konstrukty maskulinity a feminity. Pro správné pochopení pojmu gender, považuji za nutné vysvětlit, co je feminita a maskulinita a stejně i rozdíl mezi genderem a pohlavím.

Feminita a maskulinita jsou sociální a kulturní konstrukty, které označují projevy, vnímání a hodnocení ženskosti a mužnosti v různých společnostech a časech. Antropologická perspektiva se snaží pochopit, jak se tyto konstrukty vytvářejí, udržují, mění a projevují v rámci a mezi různými kulturami, etniky, náboženstvími či třídami. Haničáková (2008) poukazuje na to, že feminita a maskulinita nejsou pevné a jednoznačné kategorie, ale jsou flexibilní, rozmanité a situované.

Gender je termín používaný pro vlastnosti a způsoby chování, které jsou formovány kulturou. Jsou spojeny s obrazem muže a ženy. Margaret Meadová v *Sex a Temperament v Three Primitive Societies* (1935) píše, že pohlaví je biologickou charakteristikou, naproti tomu gender je společenskou konstrukcí. Gender zdůrazňuje kategorie, které mají kontrastní charakteristiky a spojují se s pojmy feminita či maskulinita. Z pohledu genderu jsou rozdíly mezi mužem a ženou determinovány kulturou a jsou vysoce variabilní. Pohlaví/rod je naproti genderu univerzální a neměnicí se, bez ohledu na čas i místo (Marie Čermáková, 2018).

„Fafejta (2004), definuje gender jako *„kulturní a sociální stereotypy a očekávání, která se pojí k jednotlivým pohlavím. Gender je sociální konstrukt a jako takový se mezi společnostmi liší a lze ho sociálně měnit.“* Problém může nastat v případě anglického překladu slov gender a sex, což rozlišují někteří autoři. Carl (2012) uvádí, že tato slova rozhodně nejsou to samé a je důležité je rozlišovat. Sex v jeho pojetí představuje biologické rysy pohlaví, zatímco gender (v češtině překládaný jako pohlaví, avšak tento pojem se může lišit u různých autorů) obsahuje rysy osobnosti a postavení muže a ženy ve společnosti.“ (Vracková 2021: 11).

Nízké zastoupení žen ve veřejných funkcích má několik příčin, které pramení z různých oblastí společenského života. Renzetti (2003) uvádí, že jednou z nich je odlišná socializace chlapců a dívek. Již od útlého věku jsou děti vystaveny genderovým stereotypům, které ovlivňují jejich vnímání světa a budoucích možností. Chlapcům se předkládá obraz politiky

jako mužské domény, zatímco dívky jsou spíše směřovány k mateřství a rodinnému životu. To vede k tomu, že chlapci již v raném věku nabývají sebedůvěry a motivace pro politickou kariéru, zatímco dívkám chybí podpora a povzbuzení v tomto směru. *V současnosti je ve světě 191 zemí; jen čtyři mají ženu v čele vlády, deset má ministryně zahraničí, deset má v OSN velvyslankyně a sedmnáct má mluvčí parlamentu ženy.* (Renzetti 2003: 389).

Další překážkou, kterou Renzetti rozebírá, je dvojitá pracovní zátěž žen. Ženy, které se věnují profesní kariéře, musí často skloubit náročné požadavky pracovního života s povinnostmi v domácnosti a při péči o děti. Nedostatečná podpora ze strany partnerů a absence systémů péče o děti vedou k tomu, že ženy jsou nuceny nést disproporční část odpovědnosti za rodinu, což jim ztěžuje plnohodnotné uplatnění se v politických funkcích. Je třeba poukázat i na přetrvávající stereotypy a diskriminaci. Stereotypy o tom, že ženy nejsou dostatečně kompetentní na zastávání politických funkcí, jsou stále přítomny ve společnosti a ovlivňují vnímání žen voliči i politickými aktéry. Diskriminační praktiky, jako například sexismus a předsudky, ztěžují ženám přístup k politickým pozicím a jejich kariérní růst v rámci politických stran.

Eliška Vacková (2021), se v diplomové práci zabývá tématem nerovnosti mezi muži a ženami ve sportu, zejména v tenisu. Muži a ženy dostávají na soutěžích stejnou finanční odměnu, ale muži musí za stejnou výhru odehrát více setů než ženy. Ženy jsou vnímány jako křehčí pohlaví, a proto mají jinak nastavenou hru. Hra je pro ně zkrácená, protože podle Vackové nemají takové tělesné dispozice jako muži. Toto je dle autorky považováno za nespravedlivé a muži s tím nesouhlasí, protože stejné peníze za jiné výkony nejsou adekvátní. Stejně tak i v biatlonu mají ženy zkrácené kilometry závodu oproti mužům, avšak v dosavadním výzkumu jsem se nesešla s nesouhlasem ze strany mužů.

3.6.1 GENDER A SPORT V ČR

V České republice usilují ve sportu vytvářet příjemné a rovné prostředí. Například Česká unie sportu a Český olympijský výbor se snaží odbourávat genderovou nerovnost ve sportu. V roce 1996 vznikla Komise rovných příležitostí ve sportu, jejímž cílem je pomáhat ženám, podporovat je v oblasti sportu v České republice i v zahraničí a šířit rovnoprávné postavení žen ve sportu (olympijskytym.cz).

3.6.1.1 PROJEKT ALL IN

Projekt Evropské unie a Rady Evropy *ALL IN* má podporovat veřejné orgány a sportovní organizace. Napomáhá při navrhování programů či provádění politik se zaměřením na rodovou rovnost ve sportu. Na tomto projektu spolupracovala i Česká republika prostřednictvím Komise rovných příležitostí ve sportu, Českého olympijského výboru (ČOV) a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (MŠMT). V rámci tohoto projektu byly vydány i tři dokumenty v českém jazyce (olympijskytym.cz).

- Manuál – Směrem ke genderové vyváženosti ve sportu.
- Analytická zpráva o situaci v jednotlivých zemích.
- Brožura – Rovnost žen a mužů ve sportu v České republice.

Na základě těchto materiálů můžeme vidět, že ve většině zemí je nevyváženost žen v rozhodovacích pozicích. ČR prosazuje myšlenku genderové rovnosti i v mezinárodních dokumentech, jako například: *Bezpečněji, lépe, silněji!* Jedná se o prevenci sexuálního obtěžování a zneužívání ve sportu. Tento dokument je doporučením od Evropské komise (Vacková 2021).

3.6.2 ŽENY A SPORT

Historie genderové problematiky v rámci antropologie sportu je složitá a rozmanitá. Je jedním z hlavních témat antropologie, protože se zabývá otázkami identity, rovnosti, diskriminace a reprezentace v různých sportovních kontextech. V rámci této práce se budu hlouběji věnovat ženám a jejich fyziologickým procesům.

Ženy měly v průběhu historie potíže s prosazením se, a to i v oblasti sportu. Díky úspěchům světových sportovkyň se však tyto stereotypy postupně překonávají. Přesto jsou určité překážky, které muži nemusí tak intenzivně řešit (mateřské povinnosti). Ženy musí rozhodnout, zda ukončí nebo přeruší svou kariéru, a musí to správně naplánovat a načasovat. Přibližně před rokem musela stejnou situaci řešit francouzská reprezentantka v biatlonu. Rozdíly mezi muži a ženami, jsou většinou spojeny s biologickými předpoklady. Ženy jsou obecně drobnější, menší a nemají tolik svalové hmoty jako muži (Vacková 2021).

S otázkou žen ve sportu velmi úzce souvisí i její biologické procesy jako například menstruační cyklus. Nyní bych se ráda zaměřila na anatomické a fyziologické rozdíly mezi muži a ženami.

Anatomie žen je mírně odlišná od té mužské, což se může projevit ve výkonnostních rozdílech. Aby ženy mohly podávat maximální výkon, měli by trenéři při tvorbě tréninkového plánu brát v úvahu jejich rozdílnou fyziologii. Podle Evy Ďoubalové (2020), jsou hlavní anatomické rozdíly především v kosterním, svalovém, endokrinním a reprodukčním systému.

Například kosterní systém je zodpovědný za biomechaniku pohybu, ať už jde o vytrvalostní nebo silový výkon. Ženská kostra je méně masivní než mužská. Je hladší, jemnější s hrbolky, které slouží buď jako svalové úpony nebo poskytují průchod pro šlachy. Při porovnání šíře ramen jsou ženská ramena stejně široká jako mužská, avšak mužská ramena vypadají širší díky rozvinutější svalové hmotě (Ďoubalová, 2020).

Zatímco mužský reprodukční systém je umístěn na těle, ženský reprodukční systém se nachází na vnějším těle ale i ve vnitřním těle. Menstruační cyklus je pravidelně se opakující změna v ženském těle, jedná se o cyklické střídání luteální, ovulační a folikulární (menstruační) fáze¹. Cílem menstruačního cyklu je připravit dělohu k implantaci oplodněného vajíčka a jeho další vývoj. Constantini a kol. (2005) tvrdí, že menstruační cyklus je souhra mezi hypotalamickými, hypofyzárními a ovariálními hormony, které ovlivňují nejen ženský reprodukční systém, ale také mnohé další procesy v ženském těle.

3.6.3 SPORT A MENSTRUAČNÍ CYKLUS

Vliv menstruačního cyklu na cvičení přitahuje pozornost jen v posledních letech. Ďoubalová (2020) uvádí, že mnohé atletky mají problém s vynecháváním cyklů v důsledku nadměrného tréninku a vyčerpanosti. Nadměrný trénink také může vést i k vyšší míře psychického stresu. Dawson a Reilly (2009) ve své studii uvádějí, že nadměrný trénink může mít za následek kratší luteální fázi, zejména u starších sportovkyň. Reilly (2000) také uvádí, že trénink, který snižuje tělesný tuk, vede ke snížené periferní produkci estrogenu. Významnou roli hraje i interakce nebo poměr estrogenu a progesteronu.

¹ **Folikulární fáze:** začíná prvním dnem menstruace a trvá přibližně 14 dní. Během této fáze se ve vaječnicích vyvíjí malé váčky nazývané folikuly, které obsahují vajíčka. Hormon folikulostimulační hormon (FSH) stimuluje růst folikulů a produkci estrogenu. **Ovulační fáze:** trvá přibližně 24 hodin a nastává kolem 14. dne cyklu u ženy s 28denním cyklem. Dominantní folikul praskne a uvolní vajíčko do vejcovodu, kde může být oplodněno spermií. Hladina luteinizačního hormonu (LH) prudce stoupá a spouští ovulaci. **Luteální fáze:** trvá přibližně 14 dní, bez ohledu na délku cyklu. Po ovulaci se prasklý folikul přeměňuje na žluté tělísko, které produkuje progesteron. Progesteron udržuje děložní sliznici a připravuje ji na uhníždění oplodněného vajíčka. Pokud nedojde k oplodnění, žluté tělísko zaniká a hladina progesteronu klesá. To vede k odlupování děložní sliznice a začátku menstruace, čímž se cyklus opakuje.

Jednotlivé cykly menstruace se považují za velmi vlivné na silové schopnosti. Nejznámějším faktem je, že lepší trénovatelnost je v první polovině menstruačního cyklu. Ženy jsou lépe trénovatelné během folikulární fáze, narozdíl od toho se v luteální fázi jejich schopnosti snižují. Constantini a kol. (2005), uvádějí několik nejčastějších složek sportovního výkonu, které mohou být ovlivněny menstruačním cyklem:

- Funkce mozku – nálada, vzrušení.
- Kardiovaskulární – srdeční frekvence a rytmus.
- Dýchací cesty – ventilace, astma.
- Metabolické – teplota těla, termoregulace.
- Aerobní kapacita – VO₂max.
- Anaerobní kapacita.

Nicméně další studie od Tsampoukose a Peckhama (2010) měla za cíl zjistit, zda existuje vztah mezi různými fázemi menstruačního cyklu a sprinterským výkonem. Testování však nezjistilo žádnou spojitost mezi fázemi a výkonem ve 30sekundovém sprintu. Podobné výsledky získaly i Wiecek et al. (2016) v jejich studii, která byla zaměřena na testování genderových rozdílů v anaerobním výkonu. V anaerobním výkonu nezjistily žádné rozdíly mezi luteální a folikulární fází.

Z výzkumu Ďoubalové (2020), která se zaměřila na respirační a kardiovaskulární funkce, vyplývá, že od střední luteální do střední folikulární fáze se respirační symptomy mohou zhoršovat. V případě kardiovaskulárních funkcí je ve folikulární fázi větší citlivost a vyšší srdeční frekvence. Na druhé straně, v luteální fázi bylo zjištěno zlepšení vysokointenzivního cvičení a snížení produkce laktátu. Podle výsledků jejího výzkumu, funkce dýchání stejně jako srdeční frekvence mohou být ovlivněny luteální fází, vzhledem k vyšší hladině ženských pohlavních hormonů. Nicméně stále existuje převaha studií, které nezjistily žádné významné změny kardiovaskulárních funkcí během menstruačního cyklu. Stejně tak neexistuje významný rozdíl v anaerobním výkonu mezi fázemi.

Zajímavostí je, že ve folikulární fázi byla zjištěna nejlepší síla úchopu ruky. Ďoubalová (2020) ve své práci uvádí, že folikulární fáze je prospěšná pro nabírání síly. Silový trénink by tak měl být naplánován především na tuto fázi. Pokud je trénink založen na individuálním menstruačním cyklu, může být prospěšný pro zlepšení sportovního výkonu u žen. *„According to the results, I would suggest designing the training plan individually for each female athlete, as oestrogen and progesterone changes play a huge role in the physiological state of a female*

body.“ (Ďoubalová 2020: 72). V překladu: Podle výsledků výzkumu navrhuji sestavit tréninkový plán individuálně pro každou sportovkyni, jelikož změny estrogeneru a progesteronu hrají obrovskou roli ve fyziologickém stavu ženského těla. I když ne každý sportovní determinant je ovlivněn změnami hormonálního cyklu, existují důkazy, že některé z nich jsou ovlivněny. Dá se tak předpokládat, že podle tohoto tvrzení je sportovní výkon v globálu ovlivněn i fázemi menstruačního cyklu.

4 VÝZKUMNÍ ČÁST

V této části se v první řadě věnuji charakteristice informátorů. Z etických důvodů u sportovců mladších 18 let a vzhledem k citlivým informacím jsem se rozhodla jména informátorů pozměnit. Snažím se tak předejít negativním dopadům na fungování jedinců v klubu. Rovněž tak i věk informátorů ohraničuji v určitém rozmezí (od – do), abych tak snížila možnost spojení informací s daným informátorem. V druhé kapitole se zabývám terénním výzkumem, informacemi získaných v průběhu mého pozorování a rozhovorů. Třetí kapitolu tvoří výsledky výzkumu, kde se snažím o zodpovězení stanovených výzkumných otázek a propojení poznatků z terénu s teoretickými východisky.

4.1 CHARAKTERISTIKA INFORMÁTORŮ

Trenér A (21-30 let)

Pochází přímo z Letohradu a biatlonu se věnuje přibližně od 10 let svého života. Pro biatlon v Letohradu se rozhodl na základě blízkosti ke sportovnímu areálu a matčinu bývalému působení v tomto klubu. Rodiče byli sportovně založeni, máma dělala biatlon na úrovni juniorské reprezentace a otec fotbal.

Absolvoval reprezentační kariéru v biatlonu, s vrcholem v podobě 14. místa na juniorském IBU cupu. Kariéru ukončil z důvodu fyzického limitu a neschopnosti dosahovat lepších výsledků. Trénoval pod vedením 3 trenérů: Jiřího Faltusa, Michala Málka a Lukáše Dostála, přičemž vztahy s nimi vnímal vesměs pozitivní a respektující. Výjimkou byl jeden rok, kdy Jirka Faltus trénoval v dorostencích.

...byl jedinej rok, kdy jsem si s tím Jirkou Faltusem vůbec jako nesesdl, až prostě v těch 16 těch letech. ...on upřednostňoval některý lidi ne na základě výkonnosti nebo jako výsledků v tom sportu, ale prostě jenom kvůli tomu, že mu tak nějak sedli lidsky, a to mě teda jako přišlo hrozně nefér, takže to byl jedinej důvod.

Vnímal trenéry jako authority a znalce biatlonu, díky čemu měl v ně plnou důvěru. Po ukončení sportovní kariéry udržoval kamarádský vztah s Lukášem Dostálem.

Vztahy mezi sportovci se během let střídaly, první a třetí rok v dorostu byly dobré a druhý a čtvrtý horší. Avšak vesměs byly přátelské a po závodech si sportovci vzájemně gratulovali a podporovali se. Vyskytovaly se mezi nimi menší konflikty a následné tresty, spíše dětské povahy (např. bahenní trest za spaní na nesprávném pokoji). Rivalita mezi sportovci byla zdravá a motivovala je k lepším výkonům.

Informátor nemá vystudovanou vysokou školu. Před třemi lety nastoupil na Masarykovu univerzitu v Brně v oboru tělesná výchova a sport, avšak v důsledku zanedbávání studijních povinností byl vyhozen. V průběhu mého výzkumu se znovu pokoušel o studium ve zmiňované škole, ale z důvodu velkého množství povinností spojených s trénováním, ho opět ze školy vyhodili. Má v plánu začít toto studium potřetí a naposledy.

V rámci profesní kariéry byl asistentem trenéra Michala Málka v reprezentačním týmu a také součástí jejich servisního týmu. V klubu momentálně zastává pozici hlavního trenéra dorostenců SCM.

Trenér B (21-30 let)

Od narození byl v bezprostředním kontaktu s biatlonem. Trénoval ho otec, dědeček a během kariéry vystřídal až 11 trenérů. S provozováním tohoto sportu začal v pěti či šesti letech, avšak uvádí, že už jako dvouletý stál poprvé na lyžích. K tomuto sportu ho vedla rodina a doprovázela ho na všech slovenských, nakolik byli i jejich organizátory, a také na mezinárodních závodech.

„No aj starký to robil, mamina to robila v rodine to bolo páčilo sa mi to, išlo to tak prirodzene od detstva, mám taký pocit. A rodičia mi to ukázali, tak som to robil.“

Hned po narození ho rodiče zapsali do biatlonového klubu vo Vyhniach jako člena, kde následně i trénoval. Na základě své výkonnosti, splněním předpokladů byl zařazen přibližně v patnáctém až šestnáctém roce života do reprezentačního týmu. V tomto věku zároveň studoval první tři roky na soukromém gymnáziu Železářny Podbrezová. Poslední, tj. maturitní ročník studoval na střední sportovní škole v Banské Bystrici prostřednictvím individuálního studijního plánu. Následně studoval na univerzitě Mateje Bela v Banské Bystrici, obor trenérství a tělesná výchova se specializací na biatlon. Díky tomuto studiu respondent nabyl trenérskou licenci čtvrtého stupně. Po dokončení studia se stal trenérem biatlonového klubu UMB Biathlon Team a dnes trénuje v České republice v klubu biatlonu Letohrad. Také je mezinárodním rozhodčím IBU a aktivně se účastní organizace slovenských, českých a mezinárodních biatlonových akcí.

V době, kdy byl můj informátor v reprezentačním týmu slovenského biatlonu, nenavázal kamarádské vztahy se sportovci. Uvádí, že mezi některými sportovci došlo ke kamarádstvím, ale v jeho případě ne. Připisuje to své introvertní povaze a vzájemnému nepochopení. Co se týče trenérů, tak vystřídal až 11, přičemž v rámci tréninkového procesu si nejvíce pochvaluje Ďura Sxxxxxu. Avšak v rámci osobního sblížení a interního zájmu obliboval Jána Šxxxxa, ale

tento názor nesdíleli další sportovci v týmu. Se všemi 11 trenéry měl specifický vztah, který determinují povinnosti v rámci kooperace trenér-sportovec.

Adam (15-20 let):

Pochází z Kroměříže, ale nyní žije v Letohradě, kde má svůj vlastní byt. Jeho sportovní cesta začala v roce 2018, kdy se začal věnovat biatlonu. K tomuto sportu ho motivovaly úspěchy českých biatlonistů v televizi (Krčmář, Moravec a Koukalová). Původně se zaměřoval pouze na letní biatlon (běh a střelba), ale od roku 2020 se věnuje také zimnímu biatlonu. Celkem se biatlonu věnuje již 7 let.

...šel jsem do klubu Letohrad i kvůli tomu, že sem šlo víc mých kamarádů, že jsem věděl, že tady nebudu tak nějak sám...

V letním biatlonu dosáhl několika významných úspěchů, včetně 6 titulů mistra republiky. V zimním biatlonu se mu podařilo vybojovat 3. místo v kategorii dorostu v Novém Městě na Moravě. Jeho nejlepší výkon byly 4 čisté střelby v jednom závodě.

Vnímá výkonností ztrátu oproti konkurentům, kteří s biatlonem na běžkách začínali dříve. Přesto ho zimní biatlon baví více než ten letní. I přes konkurenci se v Letohradě neustále zlepšuje, i když ví, že ho ovlivňují horší výchozí přírodní podmínky pro zimní biatlon.

Pochází z nespportovní rodiny, kde nikdo aktivně nespportuje. Jeho otec se věnoval jenom rekreačně vybíjené během školy. Přestože rodina není sportovně založená, podporuje ho v jeho zálibě.

Moje rodina vůbec nebyla sportovně založena, nikdo ani babička ne. Já jsem úplně první, kdo začal dělat nějaký sport.

Dominik (15-20 let):

Pochází z Heřmanic, což je obec vzdálená pouhých 30 minut od Letohradu. Biatlonu se začal věnovat v první třídě. K tomuto sportu ho vedl otec, který se věnoval běžeckému lyžování. Maminka ho v jeho sportovní aktivitě podporuje.

Tatka ten dělal od začátku střední školy běžecké lyžování a mamka nikdy asi sportu moc neholdovala...

Biatlonu se věnoval i jeho bratranec, vzhledem k jeho dobrým výsledkům dostal nabídku trénovat v Letohradu, kterou přijal.

...a já jsem se pak dostal přes bratránka sem do Letohradu.

Závodí po České republice a v jeho kategorii se pohybuje kolem 10. místa. Podle jeho výpovědi, rád tráví čas venku a líbí se mu trénování v kamarádském kolektivu, které biatlon nabízí. Důležitou motivací je také podpora rodiny a touha dosahovat dobrých výsledků.

Tak už celkově to, že mě vozej na tréninky, podporuje mě v tom i finančně, taky to není úplně jednoduchý a nezavrhávaj na mě, když se mě třeba nedaří, tak mě v tom podpořej.

Skupinový rozhovor Adéla, Barbora, Ivana, Mária (15-20 let):

Adéla: pochází ze Žamberku a biatlonu se začala věnovat, protože ho dělaly i její sestry. V rámci své závodní kariéry se zúčastnila České Olympiády dětí a mládeže, na kterou se dostala díky úspěšným nominačním závodům. K sportu ji rovněž vedl i otec, který se věnoval atletice a cyklistice.

Barbora: také pochází ze Žamberku a stejně tak jako v případě první informátorky začala dělat biatlon na základě vzoru u svých sourozenců. Zpočátku měla odmítavý přístup k tomuto sportu, avšak na základě naléhání dědečka s ním začala. Biatlonu se taky věnuje závodně a rovněž se zúčastnila České Olympiády dětí a mládeže. Rodina je sportovně založena, a to včetně její mámy a táty. Matka se věnovala běžeckému lyžování a basketbalu, otec dělal požární sport.

Mária: pochází z Čenkovic a do klubu Letohrad nastoupila v první třídě na základní škole. I v jejím případě se sestry věnovaly biatlonu, na základě čeho s ním začala i ona. Zúčastnila se České Olympiády dětí a mládeže, díky úspěšným nominačním závodům. Jak v případě prvních dvou informátorek, tak i její rodiče jsou sportovně založeni. Otec hrál házenou a matka hrála volejbal.

Ivana: pochází ze Žamberku a biatlonu se začala věnovat na základě sportovního zázemí u rodičů. Matka se věnovala běžeckému lyžování, zatímco otec hrál hokej. Biatlonu se rovněž věnuje závodně, avšak České Olympiády dětí a mládeže se nemohla zúčastnit z důvodu nemoci.

Všechny informátorky se do biatlonového klubu dostaly samy a blíž se seznámily až po dvou až pěti letech. Všechny mají rády biatlon a věnují se mu naplno a za jejich největší úspěch

považují zmíněnou Olympiádu. Jejich rodiny je podporují v biatlonu, a to jak v podobě finanční, tak i mentální.

Jakub (61-70 let):

Biatlonu se začal věnovat v 14 letech, a to v klubu Letohrad. Během své kariéry se zúčastnil závodů na všech úrovních, od okresních přeborů až po mistrovství Československa. Byl také členem reprezentačního družstva dorostu. V roce 1973 dostal nabídku trénovat v Dukle Banská Bystrica, ale místo toho se rozhodl nastoupit do Rudé hvězdy v Harrachově, kde se věnoval pouze sportu. Po návratu z vojny se stal aktivním členem klubu Letohrad a jezdil s mladšími závodníky na závody.

...měli jsme nádhernou vojnu u vojáků nebo u policie, to tehdy jsme patřili pod Nitru, takže žádná vojna, jenom sport, sport, sport a nádhera hory.

V době své sportovní kariéry měl výborný a plně otevřený vztah ke svým trenérům. Velmi si cení přátelství, která vznikla díky tomuto sportu, jak s trenéry, tak i se sportovci. Jakub má dodnes blízké vztahy s některými svými bývalými trenéry a zároveň si vždy s radostí vzpomene i na ty, který už ukončili svou životní pouť. Je vděčný za to, co se od nich naučil a jak mu pomohli v jeho sportovní kariéře, a s mnoha se dodnes potkávají v klube veteránů.

Jo to je přátelství jako nafurt nemůžu říct a myslím si, že ani nikdo z nich těch kluků nemůžeš říct, že by jsme si nějakým způsobem uškodili, že bysme někdy, i když jsme byli jenom u vojáků, že by jsme se nějak takzvaně buzerovali ani náhodou...

Dodnes se aktivně zajímá o biatlon a pomáhá v klubu. V současnosti pracuje jako pomocný trenér v biatlonovém klubu Letohrad.

Co potřebujou, to znamená, když se jede na závody řídit auto, nechat nastřelit zbraň, pomoct potřeba zajistit hole, udělat potřebný počet holí na závody, aby každý, kdo bude mít stanoviště na trati, aby měl ty hole u sebe, vysílačky a potom dobrou náladu v klubu po závodech.

Boris (51-60 let):

Narodil se na Moravě v Brně, ale dětství strávil v Letohradu. Pochází ze sportovní rodiny, kde otec dělal atletiku a maminka lyžovala. Biatlonu se věnuje od 12 let, v mládí závodil za Letohradský klub a v 16 letech nastoupil do vrcholového střediska v Jáchymově. Během své

kariéry závodil v juniorské reprezentaci Československa a vojnu absolvoval v Dukle Banská Bystrica.

Úspěšně absolvoval vzdělání na gymnáziu a vysoké škole na fakultě tělesné kultury v Olomouci. Po ukončení vysoké školy začal trénovat v klubu Letohrad a pozici trenéra zastával až do roku 2018. Od tohoto roku se stal koordinátorem mládeže na Českém svazu biatlonu a dlouhodobě zastupuje v klubu Letohrad funkci místopředsedy. Informátor má perfekcionistickou povahu a snaží se dělat vše co nejlépe a dbá na detaily.

„Ale myslím si, že tomu dávám opravdu těch 100 %, mám i takovou povahu, že když prostě něco dělám, tak to chci mít všechno pintlich. Jsem takovej perfekcionista, což si potom zbytečně kolikrát komplikuju, ale prostě tak to jako mám.“

Informátor měl v průběhu své kariéry mnoho trenérů, z nichž někteří ho výrazně ovlivnili. Mezi jeho nejdůležitější trenéry patřili František Mxxxxxx, Vlastimil Jxxxx, Dušan Šxxxxxx, Ladislav Mxxxxxx a také Jan Fxxxx, který mu během studia poskytl ubytování u sebe doma.

„...tak já tím, že jsem bydlel od pondělí až pátek na internátě, tak přes víkend sobota, neděle tam internát zavíraly, takže já jsem bydlel vlastně u něj, (...) a paní Fxxxxxxx vlastně vařila, ta mě i prala, (...) to bylo 350 kilometrů od domu, ten Jáchymov od Letohradu, takže proto jsem jezdil domů třeba jednou za dva měsíce, tak jsem tam potřeboval mít někoho, kdo trošku bude mi dělat takový to mámu, tátu.“

Vážil si svých trenérů a učil se od nich. Vnímal je jako authority a respektoval jejich pokyny. S některými trenéry měl i osobní vztah a mohl se jim svěřit se svými problémy.

4.2 TERÉNNÍ VÝZKUM

Tato práce se odlišuje od běžných výzkumných materiálů zaměřených na zobecňující data a noří se do hlubšího zkoumání života sportovců a trenérů ve specifickém kontextu biatlonového klubu Letohrad. Život v biatlonovém klubu je úzce spjat s kalendářním cyklem sportu. Vrchol závodní sezóny nastává v zimních měsících (leden, únor, březen), čemuž předchází období intenzivní přípravy zahrnující tréninky a soustředění. Kromě zimních závodů se biatlonisté účastní i letních přípravných soustředění a závodů. Jarní období je věnováno studijním povinnostem a regeneraci. Během celého roku musí biatlonisté plnit následující povinnosti:

- dodržování časového harmonogramu tréninků,

- kvalitní absolvování tréninkových jednotek,
- dodržování regeneračních procesů (aktivní a pasivní regenerace),
- vedení tréninkového deníku s detailní evidencí výkonu a střelby,
- dodržování zásad zdravého životního stylu,
- získání zbrojního průkazu a zodpovědné zacházení se zbraní,
- péče o sportovní materiál.

Míra dodržování těchto povinností se u jednotlivých sportovců liší v závislosti na individuálních faktorech. Někteří sportovci striktně dodržují pravidla, zatímco jiní je zanedbávají. V klubu se vyskytuje také skupina sportovců, kteří nestíhají po každém tréninku zapisovat informace do deníku. Toto zanedbávání pramení z množství mimo-tréninkových povinností, jako jsou náročná období ve škole (zkoušky, náročné domácí úkoly). Psaní úspěšnosti střelby je pro některé problematické kvůli nevědomosti o přesném způsobu evidence výsledků. Dalším problémem je zanedbávání regenerace po tréninku z důvodu nedostatku času.

Barbora: jako já to zvládám docela dobře, není nějak, jako že bych to extra nestíhala, to se mi nezdá. Jako ne že bych to dělala úplně každé den pravidelně, to se nedá říct ale, třeba když to jde dopsat, tak to dopíšu.

Přístup sportovce k tréninku a sportu samotnému se odráží i v plnění jeho povinností. Většina zodpovědných sportovců, kteří se snaží o dosažení nejlepších výkonů, plní i všechny mimo tréninkové povinnosti. Existují však také výjimky. Někteří méně výkonnostní sportovci, kteří se věnují biatlonu pro zábavu, plní všechny povinnosti svědomitě, zatímco jiní sportovci s vysokým výkonem je zanedbávají. Odpovědná evidence tréninků a detailní analýza záznamů umožňuje sportovci přehledně porovnat svoji výkonnost a úspěšnost střelby v průběhu času. Zároveň umožňuje hodnotit kvalitu tréninkového plánu a zátěž jednotlivých tréninků v závislosti na fyzickém stavu a pocitu sportovce. Dodržování povinností a zodpovědný přístup k tréninku jsou klíčové faktory pro dosažení optimální výkonnosti a celkového zdraví sportovce.

Trenér A: ...ti sportovci si tady tím jako kreslej takovej svůj obrázek o sebe portrét no, aniž by oni si to uvědomovali...

S malorážnou zbraní se sportovci setkávají až v 15 letech. Do té doby trénují střelbu ze vzduchové zbraně. Během střelby je vždy nutná přítomnost trenéra. Sportovec nesmí se zbraní zacházet samostatně, vždy musí být pod dohledem zodpovědné osoby. V 15 letech si může sportovec po úspěšném absolvování testů a zkoušek z manipulace a bezpečnosti se zbraní

vyřídit zbrojní průkaz výhradně pro sportovní účely. S tímto průkazem je oprávněn přenášet zbraň na sportoviště a domů, ale bez nábojů, které by byly v jeho vlastnictví.

Zbraně, s nimiž biatlonisté přicházejí do kontaktu v rámci tréninků, závodů a přenosu na tyto aktivity, představují v nesprávných rukou značné ohrožení. Během výzkumu jsem zaznamenala případy zanedbání bezpečnostních pravidel při zacházení se zbraněmi. Sportovci odkládali zbraně mimo vyhrazené trezory, nechávali je bez dozoru a v některých případech si ani neuvědomovali, že je nemají u sebe. Dalším problematickým aspektem je neoprávněné skladování nábojů při zbraních, což je v rozporu s platnými legislativními normami.

Trenér A: ...to s tebou souhlasím, že si to úplně neuvědomují vlastně co mají na zádech v tu chvíli no... udělat jim nějakou jako demonstraci toho, co to jako dokáže. Vzít jako třeba nějak, teď mne napadlo meloun, hmotu, něco, co je jak hlava třeba tvrdý a prostě to dát na tech jako 100 metrů a ukázat jim, že to prostě prostřeli a že to stejný se stane s hlavou, že by jako zabili toho člověka...

Udělená disciplinární opatření ze strany trenérů se jeví jako neefektivní, protože sportovci k nim nepřistupují s adekvátní vážností. Zanedbání bezpečnostních pravidel při zacházení se zbraněmi představuje značné riziko ohrožení nejen samotných sportovců, ale i jejich okolí. Vzhledem k nepředvídatelnosti lidského chování a možnosti napadení v různých prostředích je nezbytné zdůraznit závažnost zodpovědného držení zbraní a dodržování bezpečnostních předpisů. Ve školním prostředí je obzvláště důležité zajistit bezpečné uložení zbraní v uzamčených prostorách určených k tomuto účelu, čímž se minimalizuje riziko tragédií.

Je nutné zdůraznit, že odpovědnost za držení zbraně nese nejen sportovec, ale také trenér. I když vlastnictví zbraní formálně spadá pod Český svaz biatlonu (CZB), trenér a jeho tým přebírají zodpovědnost za jejich používání a držení v souladu s platnými předpisy a nesou plnou zodpovědnost za všechny případné následky. V případě přichycení sportovce s náboji při zbraní příslušníky policie, nebo pokud by z jeho nedbalosti došlo k ublížení na zdraví či úmrtí, hrozí trenérovi v závislosti na přestupku odnětí trenérské licence, zákaz výkonu trenérské činnosti nebo vazba.

4.2.1 SEGREGACE V KLUBU LETOHRAD

Od začátku mého výzkumu v klubu Letohrad jsem pozorovala rozdělení dorosteneckých sportovců do dvou skupin. První z nich je Skupina A, která dosahuje lepších výsledků v rámci závodní sezóny a má výhodnější možnosti v přípravě na ni. Druhou, Skupinou B, jsou zase výkonnostně slabší sportovci, kteří jsou do jisté míry znevýhodněni.

Rozdělení sportovců do těchto skupin vychází z jasně stanovených atributů, které musí sportovci splnit pro zařazení do určité kategorie. 90 % tvoří výkonnost sportovce a zbývajících 10 % tvoří jejich přístup vůči sportu. Toto rozdělení však závisí i na kapacitě trenérů a na tom, kolik sportovců bude připadat na daného trenéra. Rozdělování a zařazování sportovců do dané skupiny je zodpovědností vedoucího trenéra dorostenců, v tomto případě trenér A. Výslednému zařazení předchází zasedání všech dorosteneckých trenérů a následné seznámení vyššího vedení – výboru.

Skupina A: V této skupině se nacházejí sportovci, kteří jsou zařazení do Sportovního Centra Mládeže (SCM). Toto zařazení vyplývá z jejich závodních výsledků v předchozích obdobích a poskytuje jim finanční zabezpečení na tréninkovou přípravu ze strany Českého Svazu Biatlonu (CZB). Díky těmto financím mají možnost absolvovat soustředění mimo Českou republiku a také lepší materiální zabezpečení. Trenérem této skupiny je prioritně trenér A, který zastřešuje všechny potřeby sportovce – zajišťuje materiál, opravu poškozeného vybavení, vede je během celého tréninku a individuálně přistupuje ke každému sportovci v rámci skupiny.

Skupina B: V této skupině se nacházejí sportovci s nižším výkonem a bez finančního zabezpečení od CZB. Velkou část tréninkové přípravy (soustředění) finančně zajišťuje rodina sportovce. Přestože se neúčastní stejných soustředění jako Skupina A, obsah tréninkového plánu a počet odtrénovaných hodin zůstává stejný. Tuto skupinu vede trenér B, kterého vážou ke sportovcům stejné povinnosti jako v případě trenéra A.

Adam: Tak si myslím, že ta jedna skupina trénuje furt na tom stejném místě, což si myslím, že není dobře, protože je důležitý trénovat i na vícero místech, jako aby si vyzkoušeli sportovci jiný profil tratí a tak.

Skupina A se zúčastnila zimního soustředění v Norsku s kompletním servisem včetně biatlonového střediska, týmu zajišťujícího stravu a přípravu lyží, kvalitní střelnice a optimální nadmořské výšky. Skupina B měla k dispozici jen jednoho trenéra, který musel zajišťovat všechny náležitosti (tréninkové vedení, stravu a materiální zabezpečení). Tréninky probíhaly ve středisku s horší nadmořskou výškou a bez střelnice. Tato nerovnost v podmínkách vyvolala u sportovců skupiny B pocit znevýhodnění a negativně ovlivnila jejich psychiku.

Soustředění v Norsku bylo pro skupinu A cenově dostupné díky zařazení do SCM a hrazení většiny nákladů ze strany ČZB. Pro skupinu B by toto soustředění bylo finančně náročné (19 000 Kč). Kromě toho je kapacita soustředění omezena počtem míst v autech, na

ubytování a počtem trenérů. I kdyby byli sportovci/rodiče ze skupiny B ochotni financovat soustředění, kapacitní omezení by jim to nemusela umožnit.

Trenér A: pro příští sezónu, že to je určitě dobřej point a bude lepší tady těm sportovcům z druhé skupiny představit dvě varianty. A spíš to bude asi cílený na rodiče, a říct jako těm rodičům, můžete jet sem na Černou Horu a bude vás to stát tolik, nebo můžete jet sem jakoby s ostatníma a bude to stát trojnásobek.

Změna zařazení do skupiny během sezóny je možná na základě výsledků v závodech, fyzické kondice, snahy a přístupu sportovce. K trvalému přerazování dochází jen výjimečně. V tréninku se však může sportovec dočasně přesunout do jiné skupiny než trest za nedostatečnou snahu nebo jako odměnu za zlepšení. Využívání skupiny B jako nástroje k trestání sportovců z A skupiny může vést k neúctě vůči trenérovi B a ke snížení pokory u sportovců ze skupiny A. Naopak přerazování jako odměna může motivovat sportovce ke zlepšení. Někteří sportovci však vnímají přerazování do A skupiny negativně.

Dominik: ...já zrovna osobně bych to asi vnímal špatně. Nechtěl bych bejt úplně s jiným trenérem, protože si myslím, že když jsem začínal v dorostu a byl jsem v skupině A, tak mně to úplně nevyhovovalo a nebyl jsem na tom úplně jako psychicky dobře, i když to nebylo jako nic hroznýho, ale nebyl jsem na tom úplně nejlíp... nechtěl bych zažít znova to, co jsem zažíval v Áčku...

4.2.2 ŘAZENÍ TRENÉRŮ PRO JEDNOTLIVÉ SKUPINY

Při rozdělování trenérů do jednotlivých skupin a na různé pozice se zohledňuje několik aspektů fungování klubu. Hlavním cílem vedoucího trenéra je zajistit, aby měli všichni sportovci v každé věkové kategorii dostatečné trenérské vedení. V případě akutního nedostatku trenéra (např. neočekávaný odchod, dočasná neschopnost) se do dané skupiny přidělí jiný trenér. Při výběru trenéra se bere v úvahu:

- Dlouhodobá práce a zkušenosti v klubu: trenér s rozsáhlými zkušenostmi v klubu může být povýšen na pozici vedoucího trenéra.
- Vztah trenéra k dané věkové kategorii: trenér by měl mít k dané věkové skupině přirozený vztah a afinitu k práci s ní.
- Vnitřní pocity a přesvědčení hlavního trenéra: přihlíží se k tomu, v jaké skupině by se trenér cítil nejkomfortněji a kde by mohl nejlépe zúročit své zkušenosti.

V průměru se jeden trenér věnuje přibližně 10 sportovcům, za které přebírá plnou zodpovědnost. Na střelnici se trenér prioritně zaměřuje na svoji skupinu, sleduje jejich techniku střelby a její efektivitu. Vzhledem k tomu, že většina sportovců střílí souběžně, je pro trenéra efektivnější věnovat se individuálně jen své skupině. Během střelby je prakticky nemožné věnovat se 20 sportovcům najednou a individuálně jim upravovat zbraně a techniku. Na trati má trenér možnost sledovat všechny sportovce, jelikož každý z nich proběhne kolem něj v určitém časovém odstupu. Díky tomu si každý trenér všimne rozdílných chyb a mohou si mezi sebou vyměnit poznatky o potřebných úpravách techniky. V případě nutnosti výrazné změny techniky sportovce se o ni postará primárně jeho skupinový trenér.

V praxi se někdy vyskytují disfunkční vztahy mezi trenéry, které vyžadují přeřazení trenéra do jiné kategorie. Tyto disfunkce a konflikty jsou často zapříčiněny rozdílnými povahami a odlišnými názory na tréninkový proces. V ideálním případě by se trenéři měli vzájemně respektovat a hledat kompromisy v případě neshody. Bohužel, v průběhu výzkumu jsem se setkávala s neochotou ustoupit z vlastního přesvědčení. Dalším faktorem ovlivňujícím vztahy mezi trenéry je rozdílný přístup k plnění pracovních povinností. Například v otázce tvorby tréninkových plánů se může jeden trenér zaměřit na detailní a precizní přípravu, zatímco druhý preferuje flexibilnější a méně striktní přístup. Nežádoucí jsou i náhlé změny v průběhu tréninku, které nebyly předem prodiskutovány na poradě trenérů.

Jakub: ted'ka to je všechno takový jiný, odjede se ze závodu, nikde se nejde moc posedět jo a ty lidi nemaj k sobě úplně až tak blízko... už to zdaleka není to, co to bejvalo dřív. Jo je to jen o výsledkách, protože v tom tečou peníze a zodpovědnost tech trenérů je veliká, protože se zodpovídaj těm svým nadřízenějm.

Vztahy mezi trenéry se ukázaly jako různorodé a proměnlivé. Některé jsou založeny na vzájemném respektu a spolupráci, zatímco jiné jsou poznamenány konflikty a napětím. Kvalita těchto vztahů se v čase mění a prochází fázemi zlepšení a zhoršení. V průběhu výzkumu jsem zpozorovala různé typy konfliktů mezi trenéry. Tyto konflikty se týkaly různých oblastí, jako jsou například neshody v přístupu k tréninku, porušování dohod, zpoždění, neférové hodnocení práce a kulturní předsudky. Řešení konfliktů probíhalo formou rozhovorů, úmluv, v závažnějších případech i za účasti vedení klubu.

Trenér A: ...když pracujete s někým, s kým to nefunguje, tak jednak to bere energie i pak se to přenáší, či chcete nebo nechcete, na ostatní lidi, v našem případě na sportovce a potom

to jde do fáze, že se jako úplně asi netěšíte jako na ten pracovní den, a to už je potom jedno z druhým, a to spustí jako takovou pyramidu věcí nepřijemných.

Rozvíjení a upevňování vztahů mezi trenéry je v klubu zanedbáváno. Trenéři se sice občas setkávají na společných obědech, posezeních po závodech nebo na společenských akcích, avšak tato setkání nemají charakter budování hlubokých a trvalých vztahů.

Trenér B čelí v kolektivu neférovému zacházení. Jeho kolegové ho vnímají s nadřazeností a dělají si z něj posměch pro jeho slovenskou národnost. Trenér B se cítí odsouzen a ignorován, jeho práce není doceněna a jeho názory nejsou brány v úvahu. Tato situace má negativní vliv na jeho psychiku a motivaci. Boris má o Trenérovi B velmi zkreslený a nepravdivý obraz. Jeho informace o něm pocházejí z druhé ruky a nemá s ním dostatečný osobní kontakt. Boris na základě těchto informací odmítá Trenérovi B svěřit větší zodpovědnost v klubu a podceňuje jeho zkušenosti a znalosti. V tomto případě dochází k silnému kulturnímu předsudku, ve smyslu neuznávání zkušeností s biatlonem na Slovensku.

Trenér B: ...každý robíme nejaké chyby, ale tie, ktoré som ja dokázal prehliadnuť na ich strane, oni nijako nedokážu prehliadnuť na mojej strane. Plus si myslím že, ten Slováč, tá národnosť dosť ovplyvňuje vzťahy.

Z rozhovorů plyne, že je možné zlepšení vztahů mezi trenéry následujícími strategiemi:

- Podpora otevřené a transparentní komunikace: Je důležité, aby trenéři mezi sebou komunikovali otevřeně a upřímně. Měli by se vyhýbat vulgárním slovům a přezdívkám a navzájem se respektovat.
- Zvýšení vzájemného poznávání: Trenéři by se měli snažit poznat se navzájem lépe, nejen v pracovní, ale i v osobní rovině. To jim pomůže překonat kulturní bariéry a budovat vzájemnou důvěru.
- Spolupráce a vzájemná pomoc: Trenéři by měli spolupracovat a vzájemně si pomáhat. Měli by se zaměřit na společné cíle, nikoli na osobní rozdíly.
- Spravedlivé hodnocení práce: Vedení klubu by mělo zajistit spravedlivé hodnocení práce trenérů na základě dlouhodobého vlastního pozorování. Každý trenér by měl mít možnost prezentovat své výsledky a nápady.
- Zapojení externích odborníků: V případě potřeby by měl klub zvážit zapojení externích odborníků, kteří by pomohli trenérům řešit konflikty a zlepšit vzájemnou komunikaci.

4.2.3 VNÍMANÍ A VLIV SEGREGACE

Trenér A si uvědomuje negativní psychické dopady segregace na sportovce ve skupině B, kteří se cítí znevýhodněni. Naproti tomu sportovci ve skupině A si segregaci neuvědomují, jelikož pro ně nemá přímý vliv. Z pohledu trenéra B je segregace problematická z hlediska budování důvěry a respektu mezi ním a sportovci ve skupině A. Neúcta vůči trenérovi ze strany sportovce je vážným problémem, který může poškodit celou skupinu. Je důležité, aby sportovci respektovali autoritu trenéra bez ohledu na to, kterou skupinu trénuje.

Trenér A: Je to sport. A zkrátka bud' to budeme mít tady v klubu perfektní partu, že to budou kamarádi, že budou všichni pospolu, ale nebudem mít výsledky, nebo se to jako rozdělí na nějakou tu výkonnost a budou výsledky, ale nebudou úplně jako dobrá parta.

Někteří sportovci vnímají zařazení do skupiny B jako motivaci pro zlepšení, avšak i přes snahu může neúspěšná závodní sezóna vést k přeřazení do této skupiny. Následkem toho je deprimující a demotivační efekt. Segregace také ovlivňuje genderovou skladbu a vyváženost ve skupinách.

Adam: ...není to asi jako úplně horší skupina, ale všichni to tak jakože vnímáme, že ta B skupina je horší, protože tam jsou prostě ti, co nezajeli jako tak dobré výsledky, takže to tak v podstatě je, ...

Barbora: Třeba zrovna mně se to stalo, ..., tak vlastně tím, že jsem v jiný jako skupině, tak jsem tam byla sama holka, což jsem se nemohla prostě porovnat s jinýma, nebo jako s holkama, takže, což pro mne bylo takový jako omezující, že jsem nevěděla vlastně celou tu hlavní přípravu zimní, jsem nevěděla v podstatě ani na, moc jak na tom jsem. Takže jsem se nemohla srovnat, takže to je jako asi ten největší, co mi vadilo vlastně na tom.

Segregace snižuje čas strávený společně a brání budování přátelství a utužování kolektivu. Sportovci ve skupině A ztrácejí pokoru vůči kolegům ve skupině B, zatímco u sportovců ve skupině B se projevuje závist. Tato závist však nevede k nenávisným projevům. Trenér B vnímá segregaci jako faktor, který mohl přispět ke snížení výkonnosti sportovců, avšak zdůrazňuje i vliv snížení počtu sportovců. Argumentuje, že společný trénink by mohl brzdit výkonnostně slabší sportovce, avšak zároveň uznává, že dělení jim brání v rozvoji.

Trenér B: ...ak sa aj nachádza nejaký spiaci talent v nižšej skupine, potrebujete ho prebudiť. A pokiaľ je ten spiaci talent jednotka v tej skupine B, tak sa už neprebudí, lebo si myslí

že je nejlepší. Ostatných okolo seba vidí ako menej úspešných a on sa nejako vnútorne s tým uspokojí.

4.2.4 VZTAH TRENÉR – SPORTOVEC

Většina informátorů hodnotila vztah s trenéry jako pozitivní, bez ohledu na skupinu. Sportovci oceňují péči a komunikaci ze strany trenérů, i když s nimi nemusí vždy souhlasit. Vnímají trenéry jako kompetentní a zkušené, s blízkým věkem, což jim umožňuje snáze se s nimi ztotožnit. Komunikace mezi trenérem a sportovcem je v určité míře kamarádská, s možností svěřit se s problémy a diskutovat o tréninkových postupech. Trenéři jsou otevření zpětné vazbě a snaží se přizpůsobit svůj přístup individuálním potřebám sportovců.

Sportovci skupiny A vnímají svého trenéra s větším respektem, i když je tento respekt částečně založen na strachu. Trenér má dominantní osobnost a jeho nálada ovlivňuje jeho vnímání sportovci. Zatímco v případě trenéra skupiny B jde o respekt založený na správné komunikaci, úctě a vzájemné důvěře.

Dominik: ...asi byl to první trenér, ktorej mě přesvědčil, že se nemusím bát o věcech mluvit. Vždycky jsem byl takovej, že jsem před těma trénerama o ničem moc nechtěl mluvit, pretože jsem nevěděl, jak na to budú reagovat a před Kostou môžem mluvit o čem chci a vždycky se mne snaží pochopit a nějak mi pomôcť.

V průběhu mého výzkumu jsem měla možnost pozorovat rozdílný přístup trenérů vůči sportovcům. Tímto přístupem mám na mysli komunikaci a zvládání emocí, z čehož vyplývá i vztah mezi trenérem a sportovcem. Vzhledem k jeho dominantní povaze a schopnosti pracovat pouze s výkonnostně lepšími sportovci často znevýhodňuje sportovce skupiny B. Příklad: Barbora měla otázku ohledně možnosti pořízení obalu/pouzdra/vaku na zbraň. Odpověď trenéra skupiny A (vedoucího trenéra) byla rozhodujícím faktorem pro ukončení sportovní činnosti sportovkyně. Měla možnost získat toto pouzdro jen v poškozeném stavu, a to i přesto, že se v klubu nachází dostatečné množství nových. Z pohledu trenéra (A) jsou však tato nová pouzdra určena výhradně sportovcům skupiny A.

Trenéři používají různé tréninkové metody v závislosti na jejich zkušenostech a preferencích. To v případě společných tréninků vede ke zmatku u sportovců, kteří si nejsou jisti, jak daný tréninkový prvek správně provádět.

Trenér by podle informátorů měl být empatický, inteligentní, vytrvalý a měl by umět porozumět a naslouchat. Pokud dojde ke zranění či jakýmkoli potížím během tréninku, umí se

vcítit do sportovce a poskytnout jim náležitou péči. Stejně tak je pro sportovce důležitá trpělivost trenéra, je třeba si uvědomit, že ne každý sportovec se naučí ten daný pohyb či techniku za stejnou dobu. Přísnost trenéra je automatická, vychází z jeho postavení a sportovci ji vnímají jako potřebnou. Vnímání těchto vlastností z pohledu sportovců, podléhá náladě trenéra. Nálada, náladovost či emocionální ne/stabilita trenérů představuje pro trenéry velkou výzvu. Negativní emoce trenéra mají negativní vliv na vztah a výkonnost sportovců. Trénink je náplní práce a v ní by měl zastávat postavení trenéra, s čímž se pojí i nevnášení osobních problémů do tréninkového procesu.

V začátku mého výzkumu trenér A neuměl plnohodnotně kontrolovat své negativní emoce, ať už z osobního nebo pracovního života. Své negativní emocionální ovlivňování sportovců v minulosti si uvědomuje. Během výzkumu se začal emocionálně kontrolovat a více přemýšlet nad tím, jak nepřenášet svůj hněv či frustraci na sportovce.

Trenér A: ...a já pak přijdu, takhle jsem jako permanentně a automaticky naštvaný na ty děcka, tak oni nevědí, která bije, takže kvůli tomu, že potom přenáším negativní jako energie, negativní věci na okolní lidi, který s tím nemaj co dočinění, kvůli tomu to musím jako filtrovat.

Osobní urážky a nevhodné komentáře ze strany trenéra vnímají jako velmi nevhodné. Takové chování poškozuje vztah mezi trenérem a sportovcem a snižuje motivaci. Agresivita trenéra je vnímána jako naprosto nepřijatelná. Vytváří strach a úzkost u sportovců a brání jejich optimálnímu rozvoji. Na začátku výzkumu se mi podařilo zaznamenat, že občas docházelo ze strany bývalého hlavního trenéra a trenéra A k urážlivým a nevhodným komentářům vůči sportovcům. Když sportovec opakovaně dělal chyby během střelby, trenér reagoval nevhodně. Měla jsem možnost vyslechnout si přímé urážky od trenéra vůči sportovci (např.: ty vole, páliš to tam jako úplný debil), avšak ti si to neuvědomovali.

Adam: ...kdyby trenér byl jako nějaký zlej, tak jako se ani na ten trénink tomu člověku asi nebude chtít a nebude se mu asi ani trénovat dobře. Psychika myslím na ten fyzický výkon, jakože má vliv.

Plnění povinností trenéra vůči sportovci je také velmi důležité jak na vztah, tak i na důvěru mezi nimi. Sportovci oceňují, když se trenéři snaží plnit své povinnosti, avšak vnímají jisté nedostatky v této oblasti, které vyplývají z nedostatku trenérů.

Mária: *Chybí tady teda aspoň ten jeden človek, ktorej, za ktorej teda musej všetni jako dělat ty ostatní věci, takže toho má každej hrozne moc a pak je tady hroznej chaos, že to třeba někdo nestíhá nebo tak.*

Trenér A považuje rozdiľný vzťah k jednotlivým skupinám za logický, prirodzený a nevníma to negatívne. Se skupinou A, se kterou strávil větší množství času v průběhu přípravy, je vzťah mnohem osobnejší a pevnejší. Sportovci se mu svěřují z více životních situací a komunikují otevřeněji než sportovci skupiny B. Tito sportovci s ním komunikovali jen v případě potřeby a nezbytnosti.

Trenér B vnímá výrazně rozdiľný vzťah se sportovci skupiny B a A. Nicméně toto vnímání prezentuje spíše negativně. Zatímco se svojí skupinou má kvalitní trenérský vzťah, u druhé skupiny se projevuje nerespekt a neúcta.

Trenér B: *...ale ja sa prioritne snažím správať ku všetkým rovnako len oni tam tú stenu majú a oni nie.*

Pocit postavené takzvané stěny vychází z reakcí sportovců. Při zadávání tréninkových úkolů sportovcům skupiny A se potýká s nepozorností, přerušováním, odmítáním. Trenér předpokládá, že toto chování vyplývá z nezískání si jejich důvěry a také z kulturních předsudků. Trenér je přesvědčen o tom, že i tyto předsudky brání vytvoření lepšího vzťahu mezi ním a sportovci skupiny A.

Trenér B: *...taký ten pohľad na Slovensko, na Slováka. ...čo som aj mal možnosť počuť, no celkovo im vadí, že proste tá slovenská národnosť nemajú ju radi. Čo sa sem Slováč tlačí, o čo mu ide že sem prišiel, my tu si všetko spravíme samy aj bez neho. A niektorý, zrovna tá najstaršia, to proste nevie zniesť ani takým štýlom, že si nie je schopná, alebo rešpektíve, nechce si obliecť ani by si nechcela obliecť slovenskú kombinézu. Radšej by šla v starej roztrhanej ako by si mala dať slovenskú.*

Taková vyjádření považuje za určitou (nižší) inteligenční úroveň. Zároveň ho takové vyjádření i osobně zraňuje, uráží a velmi ho mrzí, že na základě kulturního předsudku tam už ani z jeho strany nemůže vznikat dobrý vzťah.

Individuální přístup v tréninkovém procesu podporuje vzťah mezi trenérem a sportovcem. Rovněž tak představuje klíčový faktor pro dosažení optimálního rozvoje a maximálního využití potenciálu každého sportovce. Trenér by měl přihlížet k individuálním

potřebám, silným a slabým stránkám, cílům a motivaci každého sportovce a přizpůsobit tréninkový plán tak, aby odpovídal jeho individuálním charakteristikám.

Trenéři analyzují zdravotní stav, technické dovednosti, nastavení zbraně, střeleckou techniku a výkonnostní trend každého sportovce. Na základě těchto informací navrhuje úpravy tréninkového plánu, který bude zaměřen na rozvoj silných stránek, eliminaci slabých stránek a dosažení individuálních cílů.

Také vhodným nástrojem na podporu jsou individuální tréninky, které umožňují trenérovi věnovat se sportovci naplno a cíleně rozvíjet jeho dovednosti. V případě výkonnostního poklesu může trenér se sportovcem analyzovat příčiny a navrhnout strategie pro jeho opětovné zlepšení. Trenéři přizpůsobují tréninkové tempo a intenzitu tak, aby vyhovovala fyzické kondici a zdravotnímu stavu sportovce. V případě technických problémů tak může trenér se sportovcem detailně analyzovat střeleckou techniku a navrhnout cvičení pro její zlepšení.

Kromě tréninkového procesu je důležitá také komunikace mimo sportovní prostředí. Trenér vede s každým sportovcem osobní konzultace v rámci, kterých se může věnovat jeho mentální přípravě, motivaci a řešení jakýchkoli problémů, které ho trápí. Díky tomuto přístupu se mu daří budovat důvěru sportovců a dosahovat s nimi vynikajících výsledků.

4.2.5 VZTAHY MEZI SPORTOVCI

Biatlon jako individuální sport s týmovými prvky vytváří specifickou dynamiku vztahů mezi sportovci. Kromě očekávané rivality a soutěživosti se v biatlonu projevuje i silná vzájemná podpora a solidarita. Sportovci se navzájem povzbuzují a motivují, a to jak v oblasti sportovního výkonu, tak v osobním životě. V případě potřeby si navzájem nabízejí pomocnou ruku, slyšení a psychickou podporu, obzvláště v náročných momentech či po neúspěšných závodech. Tato vzájemná podpora je umocněna i sdílením podobných životních zkušeností.

Adam: ...se jenom třeba hecujeme, že někdo byl lepší, nebo že teď ho předjedu, že jedu dál, ale není to nějaké, že bych někoho shazoval nebo někomu nadával za to, že je jako pomalý, tak to asi ne.

Mnozí biatlonisté navštěvují tytéž školy a jejich čas je ve velké míře věnován studiu a tréninku, čímž se snižuje prostor pro setkávání ve volném čase. Trávení volného času v biatlonu představuje specifické téma, které jsem rozebírala ve své bakalářské práci. Biatlon vyžaduje

velkou investici v podobě času a ten volný čas se naprosto vytrácí či transformuje do trávení svátečních dnů.

Psychický stav a konflikty mezi sportovci přímo ovlivňují jejich výkonnost. Hádky, osobní problémy či napjaté vztahy vedou ke snížení soustředění, motivace a následně i k poklesu výkonnosti v různých oblastech, jako je střelba, běh či celková vytrvalost. Vliv konfliktů na výkonnost je individuální a projevuje se různými způsoby u různých sportovců.

Ve zkoumaném klubu se vyskytly jen ojedinělé případy vážných konfliktů mezi sportovci. Většinou se konflikty řešily přímou komunikací a vyprávěním mezi zúčastněnými stranami. Vzhledem k menšímu počtu členů v klubu se informátoři shodují, že časté a velké konflikty by byly neproduktivní a bránily by efektivnímu tréninku a soutěžení. I v případě, že mezi sportovci neexistují silná přátelství a názorové shody, konfliktům se obvykle vyhýbají minimalizací kontaktu. Rozdíly v názorech na dynamiku konfliktů se však vyskytly mezi děvčaty a chlapci. Kluci a trenér A vnímají mezi děvčaty častěji projevy nenávisti, nepřejnosti úspěchů a pomluvy, zatímco dívky si tyto konflikty neuvědomují.

Trenér A: ...konkrétně třeba i na tom testu lyží, ne, že by si ty lyže nepůjčily ale to prostě, dvě holky odjedou někam na kopec, zatím dvě, co tak jako říkají tak jako... vždyť jste jeden tým, se tady nehádejte kvůli takým blbostem. Takže mi to přijde, že si tam některý lidi to úplně nepřejou...

V případě vážných konfliktů je nezbytný zásah trenéra, který pomůže sportovcům najít řešení. Řešení může zahrnovat úmluvu mezi stranami, hrozbu oznámení konfliktu rodičům, nebo přímé řešení s rodiči. Trenéři monitorují i menší konflikty a nepřímě dohlížejí na jejich vývoj a řešení mezi sportovci. Prevence konfliktů se v klubu zatím neimplementuje systematicky. Trenér A argumentuje, že nemá dostatečný přehled o životě sportovců mimo tréninky a nedokáže tak předvídat konflikty. Existuje však několik možností prevence, jako například aktivity zaměřené na posílení vztahů, zlepšení komunikace a vzájemné poznávání a porozumění mezi sportovci.

V kategorii dorostenců se u prvoročáků (nejmladších sportovců v kategorii) provádí iniciační rituál v podobě stříhání vlasů. Toto stříhání strojkem provádí starší dorostenci a symbolizuje přijetí nováčků do kategorie dorostenců. Účast na rituálu není povinná, ale odmítnutí by mohlo vést k posměškům ze strany starších sportovců. Rituál se týká pouze chlapců a jeho přesný původ se mi nepodařilo zjistit, avšak v minulosti byl tenhle rituál povinný a docházelo během něho i k násilí z důvodu bránění se.

Trenér A: ..., rok předtím, než jsme přišli do dorostu, tak tam jako jeli skoro policajti na soustředění, že tam jako volali rodiče, že tam prostě ostříhali kluka a oni se u toho prali a všechno

Z výpovědi informátorů se zdá, že se jedná o dlouholetou tradici v klubu. U dívek se žádný iniciační rituál neprovádí. V klubu je zvykem, že se ke dni narozenin vykonává žertík jako „dárek“. Příklad z terénu: Adam měl během soustředění na Orlickém Záhoří narozeniny. Sportovci se domluvili, že během jeho nepřítomnosti na pokoji mu všechny jeho věci roznesou a ukryjí na různých místech v budově. Po příchodu Adama na pokoj mu oznámili, že vědí o jeho svátku a jeho dárkem je hledání všech věcí. Trvalo přibližně dvě hodiny, než se mu podařilo najít všechny jeho věci. Tato tradice v klubu existuje už mnoha let, avšak prošla určitou proměnou. V minulosti byly tyto žertíky krutější, v některých případech až zdraví nebezpečné.

Trenér A: ..., no tak jako potom, když, my jsme měli odřený břicha, tady celý jako hrudník z toho, že nás táhli po sněhu, jako bez triček, to ani nebudu říkat tady na kameru radši. Už to je promlčený tady ty věci. A puchejře potom ze svázaných rukou, poškrábaný ruce, klistr v zadku a všechno jako to.

Na úklidu se podílí všichni sportovci, ale existuje tradice, že některé úkoly automaticky vykonávají prvoročáci. Například vynášení košů z buňky je vždy jejich povinností, ale na úklidu celé buňky se už podílí všichni. To samé platí i pro úklid auta. Zametání a sbírání odpadků dělají prvoročáci, zatímco vykládání zavazadel je společná práce všech. Tyto a další aktivity se každý rok předávají dalším generacím sportovců. I když někteří prvoročáci vnímají rozdělení úkolů jako nefér, v následujícím roce se tato nevýhoda obrátí v jejich prospěch, jelikož se stanou staršími a budou moci úkoly delegovat na mladší.

4.2.6 KOMUNIKACE

Komunikace je klíčovým faktorem pro budování důvěry a efektivní fungování vztahu mezi trenérem a sportovcem. Podle Jakuba by měla být tato komunikace upřímná, otevřená a transparentní. I v případě kritiky je důležité vyjádřit svůj nesouhlas a hledat společná řešení problémů. Mlčení a domýšlení vedou k nedorozuměním a intrikám.

Ve zkoumaném klubu se na více místech projevují nedostatky v komunikaci. Komunikace často není otevřená a kompletní, sportovci nedostávají všechny důležité informace včas. To vede k frustraci, nedorozuměním a snížení důvěry.

Jakub: *vím, že i spousta sportovců, nebo někteří sportovci v Letohradě, odešli kvůli tomu, že dostávali pozdě informace, že se informace měnily ne ze dne na den, ale třeba to, co bylo ráno, tak už v poledne neplatilo. A to, co v poledne mělo platit, tak platilo třeba až pozdějc. A teďka se v tom brouzdali jak sportovci, tak rodiče, dyť ti rodiče taky něco plánujou, každej z nich má něco, ty sportovci mají i sourozence, takže ta rodina nějakým způsobem funguje, dělaj si nějakej plán a teďka když to tam začne takhle, takže vím, že pár sportovců mi řeklo, že ten chaos, kterej čas od času tam byl tak, že to byl ten důvod proč se odchází, no.*

Jakub si v minulosti vybudoval silnou důvěru u sportovců, rodičů a vedení klubu. Byl zodpovědný za komunikaci mezi dorosteneckými sportovci, rodiči, trenéry a vedením. Díky tomu měl přístup k širokému spektru informací, a mohl tak anonymně řešit problémy s vedením. Díky jeho snaze minimalizoval negativní vliv stížností a nedorozumění na sportovce. Bohužel mezi sportovci panuje strach z vyjádření nesouhlasu s trenérem nebo z prezentování nepříjemných pocitů. Tento strach pramení z minulých zkušeností, kdy byli sportovci za svá vyjádření potrestáni (snížení možností k trénování, nepřiměřený postoj trenéra).

Podle Jakuba příchod nové generace do klubu přinesl změnu v přístupu ke komunikaci. Zvýšilo se domýšlení, informace se podávají neúplně a selhání jsou zneužívány k poškození ostatních. Ve srovnání s minulostí, kdy v klubu působili trenéři s otevřenou a kritickou komunikací a snahou řešit problémy, současná situace představuje krok zpět.

Zlepšení komunikace mezi trenéry a sportovci a tím i celkového vztahu je možné, pokud:

- Trenéři budou se sportovci komunikovat otevřeně a upřímně. Měly by se vyhýbat domýšlení a neúplným informacím.
- Vedení klubu vytvoří prostředí, ve kterém se sportovci nebudou bát vyjádřit svůj nesouhlas nebo nepříjemné pocity bez obav z následků.
- Trenéři poznají sportovce nejen jako sportovce, ale také jako lidi a vybudují s nimi vztahy založené na vzájemném respektu. Budování důvěry mezi trenéry a sportovci je klíčové pro efektivní komunikaci.

V rámci sportovního dialektu či slangu je nevyhnutné v tomto terénu znát určité pojmy. Jedná se například o hílzny, které představují náboje, dále to jsou kolce, tudíž kolečkové lyže. Zbraň se v tomto terénu označuje gana (z anglického gun), s kterou se spájí i označení cvakni si nahoru/dolu/vlevo/vpravo o dané číslo (počet cvaků, například: 2, 3, 4, ...) co znamená posunutí mířidel o daný počet zoubků – cvaků. Při střelbě v poloze stoj často dochází k napomenutí sportovce větou: „udělej pořádnou pilu“. Z toho vyplývá, že sportovec musí

zaujmout správnou polohu, tudíž udělat pořádný záklon trupem. Pokyn udělej přepad znamená, dát trup do polohy mírného předklonu s podsazenou pávní ve skluzové fázi pohybu na lyžích. V terénu se objevuje mnoho dalších výrazů, které je potřeba znát pro pochopení komunikace.

4.2.7 DŮVĚRA

Důvěra mezi trenérem a sportovcem představuje klíčový faktor pro dosažení optimálních výkonů a budování úspěšné sportovní kariéry. Tato důvěra se buduje na různých pilířích, které si v následujícím textu podrobně rozebereme.

Základem důvěry je přesvědčení sportovce o kompetencích trenéra. Trenér disponuje relevantním vzděláním, rozsáhlými zkušenostmi a prokázanou autoritou v dané oblasti sportu. Sportovci vnímají trenéra jako průvodce na cestě k dosažení svých cílů, a proto je klíčové, aby v jeho vedení nacházeli oporu a jistotu.

Adéla: ...tak já mu jako důvěřuju, že jak ví, co dělá, že jako dělá správně.

Otevřená a transparentní komunikace mezi trenérem a sportovcem je nezbytná pro budování vzájemného porozumění a důvěry. Trenér aktivně poslouchá potřeby a obavy sportovce, poskytuje mu konstruktivní zpětnou vazbu a jasně definuje cíle a očekávání. Pravidelné rozhovory a hodnocení slouží k udržování vzájemné informovanosti a posilování důvěryhodného prostředí.

Dominik: ...s jinýma trenérama to tak úplně nemám. S trenérama skupiny A, protože trenér skupiny A maj takový rozlítaný emoce, že jeden den se můžou cítit jako nejlepší kamarádi a druhý den, že mě pogrilluje když ho pozdravím, a to se pak špatně s něčím svěřuje.

Jedním z nejsilnějších faktorů posilujících důvěru je patrný pokrok sportovce pod vedením trenéra. Zlepšování techniky, zvyšování výkonnosti a dosahování stanovených cílů slouží jako jasné důkazy kompetentnosti trenéra a jeho oddanosti rozvoji sportovce. Sledování a měření progresu formou tréninkových záznamů a analýz dat umožňuje sportovcům objektivně hodnotit efektivitu tréninkového procesu a budovat důvěru v trenéra.

Důvěra není jednosměrná ulice. Trenér musí rovněž důvěřovat sportovci a jeho schopnostem. Projevování upřímnosti, dodržování pravidel a konzistentní přístup ze strany trenéra budují vzájemný respekt a posilují důvěru. Trenér by měl sportovce vnímat jako partnera na cestě k úspěchu, a ne jako podřízeného.

Každý sportovec má své individuální silné stránky, slabé stránky a motivaci. Trenér tyto aspekty identifikuje a přizpůsobuje tréninkový plán na základě nich. Využití silných stránek sportovce a pochopení jeho individuality vede k efektivnějšímu rozvoji a posiluje důvěru v trenéra.

Když trenér důvěřuje sportovci, nemusí ho neustále kontrolovat a dohlížet na něj, čímž se šetří čas a energie. Vzájemná spolehlivost posiluje důvěru a umožňuje efektivnější spolupráci.

Důvěra v trenéra nemusí pramenit jen z jeho odborných kompetencí, ale také z budování vztahu na lidské úrovni. Trenér, který se zajímá o život sportovce mimo sport, projevuje empatii a porozumění jeho problémům a buduje si silnější a důvěryhodnější postavení.

Během výzkumu jsem se setkávala s názory určitých trenérů, kteří se vyjadřovali o výkonnostně slabších sportovcích jako o ztrátě času. Nezajímali je osobní či zdravotní problémy tohoto sportovce a rovněž neúspěch a možná náprava – prohlížení chyb.

Trenér B uvádí, že důvěra nemusí být vždy tvořena pouze na základě posunu výkonnosti. Podle něj existuje i pocitová důvěra, vyplývající z pochopení daného sportovce. Pokud sportovec trénuje kvůli zábavě a přátelstvím a trenér toto dokáže akceptovat, tak se automaticky vytváří důvěra – vztahová důvěra nezávislá na posunu výkonnosti.

4.2.8 ŽENY VE SPORTU

Účast žen ve sportu se stává čím dál běžnější a s ní i nutnost zohledňovat specifika ženského organismu v tréninkovém procesu. Jedním z důležitých faktorů, které ovlivňují výkonnost a celkové pohodlí sportovkyň, je menstruační cyklus. V této kapitole se zaměříme na jeho dopad na trénink a způsoby, jak k tomuto tématu přistupovat zodpovědně a s respektem.

Menstruační cyklus je komplexní proces, který s sebou přináší řadu hormonálních a fyzických změn. Tyto změny se projevují na náladě, energii, síle a vytrvalosti sportovkyň. Výzkum prokázal, že ve fázi menstruace dochází ke snížení výkonnosti v běhu i silových disciplínách. Dívky a ženy v tomto období pociťují únavu, bolest břicha, svalové napětí a celkový nekomfort. Je důležité, aby trenéři byli obeznámeni s vlivem menstruačního cyklu na sportovkyně a dokázali k této témě přistupovat citlivě a s respektem. Otevřená komunikace s děvčaty a ženami je klíčová pro pochopení jejich individuálních potřeb a úpravu tréninkového plánu dle aktuální fáze cyklu.

Trenér A: *...no a potom tam se delaj, rychlí, rychlí a velký změny. Si myslím, že to je potřeba.*

Trenér A na začátku sezóny pořádá s dorostenkami individuální setkání, kde se s nimi věnuje tématu menstruačního cyklu. Seznamuje je s možností svěřit se s případnými bolestmi, únavou a dalšími potížemi, které s menstruací souvisí. Na základě informací od dívek a pozorování jejich chování pak trenér upravuje tréninkový plán. V případě silnějších menstruačních obtíží se snižuje počet kilometrů, ruší se silový trénink a v případě nutnosti se trénink úplně vynechá. Po odeznění menstruace se sportovkyně postupně vrací k původnímu plánu.

Ideální variantou by bylo, kdyby v klubu působila trenérka, která má s menstruační tematikou osobní zkušenosti a dokáže dívkám a ženám poskytnout komplexní podporu. V minulosti v klubu působila fyzioterapeutka, která plnila i roli „mentorky“ v oblasti menstruačního cyklu.

Menstruační cyklus je ve vrcholovém sportu stále poměrně málo diskutované téma. Je důležité, aby se o něm otevřeně hovořilo a aby se trenéři i sportovkyně nebáli tuto problematiku řešit. Dalším důležitým faktorem je individuální přístup k tréninku s ohledem na pubertální změny, stravu a užívání antikoncepce. I když se jedná o citlivé téma, je nutné o něm s dívkami a ženami hovořit a hledat optimální řešení pro jejich pohodlí a dosažení co nejlepších sportovních výsledků.

4.2.9 ZÁVODY

Závody jsou jednou z nejdůležitějších složek každého sportu. Odrážejí celoroční přípravu sportovce i správné nastavení tréninkového plánu. Během závodu dochází u sportovců k různým emocím jako například stres nebo strach, ale naopak i motivace, dravost a cílevědomost. Biatlon je náročný sport, který vyžaduje vynikající fyzickou kondici a zároveň silnou psychickou odolnost. Trenér hraje klíčovou roli v přípravě sportovce na závod, a to jak po fyzické, tak po psychické stránce.

Trenéři se snaží vyhnout nadměrnému kladení tlaku na sportovce a kritice jejich výkonů. Zaměřují se na uklidnění a povzbuzení sportovců, čímž jim pomáhají snížit stres a úzkost. Trenéři projevují sportovcům důvěru v jejich schopnosti a povzbuzují je. Pozitivní naladění může výrazně ovlivnit psychiku sportovce a tím i jeho možnou výkonnost a střeleckou

úspěšnost. Namísto fixace na konečný výsledek se je snaží motivovat k tomu, aby ze sebe vydali maximum a užili si závod.

Adam: ...takový klidný a kamarádsky. A to si myslím, že trenéři mívají, že při tom závodě se snažejí být více takový uvolnění kamarádští, aby my jsme si jako by řekli, nebo řekli, aby jsme věděli, že nám jakože věří, že se i těší na ty naše výkony a že jsou i takový jako příjemně naladěný.

Z pohledu sportovců je důležitá jasná a stručná komunikace a vyhýbání se velkému množství informací. Důležité je, aby sportovci chápali strategii závodu a měli k dispozici všechny potřebné informace, aniž by se cítili zahlceni. Vtipkování a slovní podpora dokáží snížit stres a pomohou sportovcům soustředit se na výkon.

V závodě se častěji vyskytují chyby ve střelbě než ve fyzickém výkonu na běžkách. Avšak stres a s ním spojené tuhnutí svalů může ztížit právě běžeckou část závodu. Ovšem k tomuto dochází téměř u každého sportovce, a proto je mnohem důležitější dobrá úspěšnost střelby. Je několik typů závodu, ale v každém z nich je za nesestřelený terč určen příslušný trest, a to buď v podobě trestního kola nebo časové přírážky k běžeckému výkonu. Pokud sportovec podá výborný výkon na střelnici, nemusí to výrazně ohrozit jeho umístění ve výsledkovém žebříčku. Avšak pokud se k méně výkonnému běhu přičte trest za nesestřelený terč, může to představovat velký propad ve výsledcích. Po závodech probíhá s biatlonisty analýza jejich výkonu, a to z hlediska fyzické i psychické stránky. Tato analýza je konstruktivní a zaměřená na identifikaci oblastí pro zlepšení v příštím závodě.

Předzávodní den je ve smyslu informovanosti a připravenosti sportovce důležitější než závodní. V tento den probíhá oficiální trénink, takzvaná zkouška závodu, kdy si sportovci projedou svou závodní trať a vyzkouší si střelbu na daném stadionu. Dochází k vyhodnocení jak ze strany sportovce (jaký měl pocit na lyžích, při střelbě) tak i ze strany trenéra, kde v tom závodě více zabrat a zvýšit svoji soustředěnost. Je pro něj důležité, aby sportovci jeli do závodů s maximálními možnými informacemi pro jeho úspěch. Často se stává, že v tento den jsou sportovci na střelnici méně úspěšní než v předchozí tréninkové dny. I přesto, že tento neúspěch může vycházet ze stresu či psychického nastavení, trenér A zastává přísné a kritické hodnocení.

Trenér A: ...v tu chvíli jsem přemýšlel, jak to vypadalo třeba 14 dní předtím, před těma závodama. A když 14 dní před těma závodama oni fungovali shodou perfektně, byli jsme tady doma na tréningu, oni se třefovali, nikde nebyl problém, tak přijdem na jako oficiální trénink před závodem a voni to tam opravdu jako kazej, tak potom na to jdu jako tou variantou, že jako

dostanou trošičku jako za uši, trošičku cérez a jsem takovej jako naštvanej, protože vím, že to umněj a že jenom přijeli někam jinam a začli tam dělat blbosti.

Pokud se však úspěšnost střelby nemění a je rovněž špatná či v předzávodní den nebo pár dní předtím, nemá význam ty sportovce upravovat nebo slovně trestat. Tam dochází spíše k podpoře ze strany trenéra B.

V souvislosti se závody hraje klíčovou roli i motivace závodníků. Na rozdíl od mých očekávání se ukázalo, že biatlonisté nevyžadují od trenérů zvláštní motivaci k dosažení výkonů v závodech ani v tréninku. Jejich hnací síla pochází z jejich vnitřku a cíle, které si kladou, jsou někdy tak ambiciózní, že je trenér musí korigovat směrem k realitě.

Trenér A: ...někdy se jich ptám třeba, tak s čím do toho jdeš? Když řekne jako já chci zastřílet položkový závod bez jediné chyby, za nula, přitom jeho nejlepší výsledek byl trestných minut, tak říkám, hele to je jako, je to dobrý cíl, ale pojďme si dát něco reálnějšího.

Přesto jsem během tréninků zaznamenala různé výzvy, které trenér B vymýšlel a za jejichž splnění závodníci obdrželi odměnu. Tyto odměny obvykle tvořily sladké pochutiny, jako je čokoláda, sušenky nebo bonbóny a neliší se dle věku sportovce. Adam potvrdil, že sladká odměna dokáže biatlonisty skutečně motivovat k dosažení daného tréninkového cíle. Motivace se objevuje v určité míře i před závody. Spočívá v podpoře závodníka a ujištění, že k tomu má podat dobrý výkon. Trenér se snaží povzbudit optimistickou atmosféru a zdůraznit silné stránky závodníka.

4.3 ZÁVĚRY VÝZKUMU

Problematiku vztahů v biatlonovém klubu Letohrad popisují v této části z pohledu Bourdieuho a propojují ji z Foucaultovými koncepty moci. Aktéři v tomto sociálním prostoru tvoří skupinu se stejnými dispozicemi a zájmy, které se pojí s jejich sociálními pozicemi. Ačkoli se může zdát, že všichni aktéři přicházejí do pole s přibližně stejným habitem, jejich kapitál je v různých ohledech rozdílný. Až na jednoho sportovce, mají všichni naakumulovaný sportovní kapitál – sportovní rodinné prostředí a také dlouhodobé prostředí ve sportovním týmu. I když se podle Svobody akumulace sportovního kapitálu podílí na získání symbolické moci aktéra v rámci pole, v případě mého výzkumu je sociální kapitál mnohem hybnější silou moci. Téměř všichni sportovci pochází z rodiny s atletickými rodiči, avšak jenom u jednoho sportovce se projevuje protekce při vykonávání trestů, víc odtrénovaných hodin a s tím i dosahování vyšší úrovně. Souvisí to s jeho sociálním kapitálem, protože otec sportovce je reprezentačním trenérem Českého biatlonu. Postavení tohoto sportovce v rámci pole mu poskytuje moc nad

všemi ostatními sportovci, rovněž výrazně lepší a akceptující vztah s trenérem a možnost nevykonání trestu za neplnění si povinností. Příklad z terénu: všichni sportovci, kteří si nedopsali tréninkový deník, měli za trest nestřílet na tréninku. Po tom, co se tuto skutečnost doslechl otec sportovce, okamžitě vedl rozhovor s trenérem, na základě čehož byl sportovec zbaven výkonu trestu. Zbylí sportovci si svůj trest museli vykonat a z rozhovorů s nimi plyne, že toto rozhodnutí je vůči nim výrazně neférové. Sociální kapitál spjatý s reprezentačním trenérem nemá vliv jenom na zmíněného sportovce, ale rovněž na trenéra A. Jelikož s ním dlouhodobě spolupracoval jako sportovec, asistent trenéra a i v osobní sféře, výrazně získává moc v rámci pole. Ačkoli nemá potřebné vzdělání, které by ho kvalifikovalo a deklarovalo jeho vědomosti potřebné pro výchovu a trénování dětí a mládeže, je hlavním trenérem, který má na zodpovědnost psaní tréninkových plánů, plánování soustředění, řazení sportovců do skupin, kontrolování povinností sportovců a jiné. Jeho pozici v klubu mu umožňuje ručení reprezentačního trenéra za jeho způsobilost. Díky tomuto sociálnímu kapitálu má v poli obrovskou moc jak nad sportovci, tak i nad svými kolegy. Trenér A má moc nad finančním ohodnocením daného trenéra, když dojde k pochybení některého z dorosteneckých trenérů nebo ke konfliktu, může snížit jeho plat. Je potřeba zmínit, že to podléhá subjektivnímu vnímání trenéra A vůči ostatním trenérům. Jakákoliv událost a její prezentace vedení je subjektivním vnímáním trenéra A, a vzhledem k tomu, že v tomto poli mají ostatní trenéři o mnoho menší mocenskou pozici, obhajoba či obrana chování daného trenéra je úplně zbytečná. Moc trenéra A, která prioritně vychází ze sociálního kapitálu, je podpořena i kapitálem kulturním. V tomto případě však nejde o vzdělání, nýbrž o to, že pochází z České republiky a jeho metody trénování tak vycházejí ze systému českého biatlonu. Habitus tohoto trenéra ovlivňuje i výkon jeho práce a sice, že nemusí dělat práci, kterou nechce (poklizení, práce pro udržování čistoty a terénu areálu). A jaký vliv má jeho mocenské postavení v poli na vztahy se sportovci? Hodně sportovců se vyjádřilo, že mají s trenérem skupiny A dobrý vztah a plně ho respektují. Avšak tenhle respekt vychází ze strachu z jeho moci, kterou může zneužít vůči nim. Může je zbavit materiálu k sportování nebo vyčlenit z kolektivu. Při stížnosti na jeho systém trénování, který zavedl v klubu, ze strany sportovce nebo rodičů může být tomuto sportovci straněno (nevšímavost trenéra, bez individuálního přístupu). V případě trenéra B má rovněž habitus velký vliv na jeho mocenské postavení v poli. Avšak už v opačném případě, než je to u trenéra A. Navzdory jeho vysokému kulturnímu kapitálu (vzdělání, zkušenosti), není toto akceptováno z důvodu jeho původu. Aktéři v poli neuznávají zkušenosti a vzdělání získané ze slovenské reprezentace a školství, a tak všechny vědomosti ze Slovenska jsou neplatné. Rovněž tak je jeho moc a působení v poli ovlivněno sociálním kapitálem (známosti), jelikož je v daném poli

jenom krátkou dobu, není jeho sociální kapitál dostatečně bohatý. Navíc názory vedení na jeho fungování jsou ovlivněny subjektivním vnímáním jeho kolegů a také bývalých kolegů ze Slovenska. Kulturní předsudky vůči trenérovi B vytváří obrovskou překážku pro jeho působení v klubu a vztahy, jak v případě kolegů, tak i sportovců skupiny A.

Podle Michela Foucaulta se moc uplatňuje ve všech lidských vztazích (milostné, institucionální, ekonomické vztahy). To znamená, že k tomu dochází i v případě biatlonového klubu mezi trenéry – nadřízenými, rodiči – trenéry a taky trenéry – sportovci. Vůči sportovcům jsou uplatňovány především tradiční nástroje disciplinární moci (tresty za neplnění povinností). Sportovec je podřízen svému trenérovi, závisí na něm sportovní posun a je neustále kontrolován. Trenér má moc nad sportovci na základě jeho vědění (sportovní znalosti), která je sportovci zcela akceptována a považují ji za automatickou. Už v průběhu čtení kapitoly terénní výzkum jsme tento fakt mohli postřehnout. Tato moc na základě vědění slouží k uplatňování a legitimizaci tréninkových metod a trestů. Prostřednictvím tréninku, který je založen na kultivaci těla a jeho schopností, je zvyšována individuální sportovní/závodní schopnost těla, avšak forma, kterou tento výcvik probíhá, zahrnuje nutnost uposlechnutí rozkazu, a tedy formální uznávání autorit, a mohou tak být kontrolovány a ovládány. Sportovci jsou si vědomí toho, co musí dodržovat během přípravy a akceptují tresty za neplnění si povinností. Na všechny aktéry v poli je uplatněna i moc vědění toho, jak by měl sportovec vypadat, jak by se měl chovat a co by měl dodržovat. Na sportovce je uplatňován především první pól moci, o kterém píše Foucault. Tělo sportovce je trenérem ovládané a kultivované, učí se poslušnosti a správnému chování. Trenéři na základě vědění uplatňují moc pro zvýšení jeho výkonnosti a tím i užitečnost (výsledky v závodech – důležité pro reprezentaci klubu). Na sportovce se využívá technologie disciplinární moci – systému odměn, trestů a výcviku. Sportovci jsou řízeni s cílem dosáhnout růstu (nejen sportovce, ale i celého klubu), čím vzniká mezi dorosteneckými sportovci rozdělní do skupiny A a B, které je jistým projevem segregace. Jelikož tělesné predispozice sportovců B nejsou vyvinuté na dosahování vysokých výsledků, jsou odděleny od sportovců A. Sníží se tak negativní vliv ze strany sportovců B (sportovci A nejsou výkonnostně omezováni skupinou B – nepřizpůsobují se nižšímu tempu). Disciplinární moc v podobě všudypřítomnosti a nepatrnosti není u všech sportovců stejně uplatněna. Jsou sportovci, kteří jsou touto mocí pohlceni a bez ohledu na to, jestli je trenérem kontrolován, dělají všechno tak, jak je kázáno. Ale také jsou tady sportovci, kteří bez dozoru mění své chování. Příklad z terénu: trenérem je nakázáno jít se individuálně proběhnout a v momentu, kdy daná skupinka sportovců sejde z dohledu trenéra, začne se přecházet a povídat si mezi sebou. Je potřeba brát v úvahu i to, že i

samotní trenéři jsou pod vlivem této moci. Je samozřejmé, že všichni aktéři jsou svobodní, a tak mají možnost odporovat či nedodržovat mocenské nařízení.

Na utváření vztahu mezi trenérem a sportovcem má vliv mnoho aspektů. Jsou to: komunikace, důvěra a individuální přístup k sportovci. Otevřená a upřímná komunikace zabezpečuje efektivní fungování vztahu mezi trenérem a sportovcem. Důvěra se pojí s komunikací a je důležitá pro vzájemné pochopení a spolupráci. Díky individuálnímu přístupu je možné získat komplexní dohled nad sportovci, jak po stránce tělesné, tak i duševní tedy osobní. V případě individuálních tréninků má trenér a sportovec možnost získat více informací a sblížit se vzájemně. Z výzkumu vyplývá, že habitus nemá přímou moc nad vztahy mezi sportovci a trenéři. Jenom v jednom případě dochází k protekci u sportovce na základě sociálního kapitálu. Avšak na vztahy mezi trenéry/kolegy má habitus velký vliv. Na vztah mezi trenérem a sportovcem více působí predispozice, kde v případě trenéra A dochází k nevědomosti a nezájmu o sportovce skupiny B. Rovněž je to ovlivňuje i v materiálním zabezpečení. Na základě těchto tělesných predispozic dochází i k segregaci. Ta má na sportovce v klubu dopad jak z psychologického hlediska, tak i na jejich motivaci, kolektiv a výkonnost. Nerovnosti v přípravě sportovců ve skupinách A a B vyvolávají u sportovců z B skupiny pocit znevýhodnění a negativně ovlivňují jejich motivaci a výkonnost. Kauzu Koukalové v klubu žádným způsobem neřeší, nebo alespoň mě se toto téma nepodařilo zaznamenat. Avšak trenéři v klubu mají podobné nastavení k sportovcům. Pokud má sportovec dlouhodobé zdravotní potíže, často dochází k nezájmu o tohoto sportovce, jelikož není schopen podávat nejlepší výsledky v závodech.

Wacquantovy poznatky o kolektivním charakteru učení v bojových sportech je možné aplikovat i na biatlonový klub Letohrad. I v tomto klubu existují systém předávání dovedností a znalostí, které přesahují pouhé individuální instrukce. Podobně jako v boxerské tělocvičně i biatlonový areál se stává, v jistém slova smyslu, svatyní sportu, kde se prvoročáci učí skrze napodobování zkušenějších kolegů. a vzájemné povzbuzování. Trenér sdílí své zkušenosti empirickým přístupem, s důrazem na stručné rady, názorné ukázky a samozřejmě i kritické poznámky. Veřejné opravy a přerušovaná zpětná vazba slouží jako mechanismy kolektivní korekce, čímž se neustále zdokonalují dovednosti všech biatlonistů.

Oddanost trenéra přesahuje hranice dobrovolnické práce a rovněž jako v případě Wacquanta jde o způsob života. Vztahy se sportovci jsou komplexní a zahrnují mentorství, otcovské vedení a profesionální respekt. Dynamika autority a náklonnosti mezi trenérem a

sportovci není vždy jednoznačná. Jsou vztahy kde se projevuje jenom autorita a také vztahy, ve kterých se náklonnost a autorita prolínají. Rovněž jak v boxu, tak i v biatlonu se nachází kolektivní charakter výchovy. Zkušení sportovci, trenéři a mistři sdílí své znalosti s prvoročáky neformální cestou. Postup nováčka se stává kolektivní zodpovědností, kdy většina členů týmu předává své zkušenosti těm, kteří jsou v hierarchii níže.

Sportovci přijímají procesy a fungování v klubu jako dané. Jde například o povinnosti, které musí vykonávat, taky zaučování mladších sportovců do systému práce a rozdělení úloh. Mladší sportovci si toto chování osvojují a následně, když se stanou o rok staršími, ho předávají dalším mladším sportovcům. Rozdělování do skupin musí sportovci akceptovat, ačkoli dochází k jejich nesouhlasu nebo kritice tohoto systému, změny se nevykonávají. V souvislosti se zařazením do dané skupiny se pojí určité výhody/nevýhody. Jako například u skupiny B je neumožněná účast na soustředění nebo horší materiální zabezpečení. Pokud s tím sportovci vážně nesouhlasí a pocítují silnou psychickou nepohodu, místo snahy o změnu odchází z klubu. V průběhu mého výzkumu došlo k odchodu mnoha sportovců, na čem se podílelo právě fungování v klubu – špatná komunikace, zlé materiální zabezpečení pro skupinu B a neférové zacházení v rámci zkoumané kategorie. Vedení klubu a ani hlavního trenéra tyto důvody nezaujímají a jsou přesvědčeny, že klub funguje správně. Celý systém ovlivňuje i trenéra B, avšak už v jiných aspektech než je to u sportovců. Kulturní předsudky, odmítání možných úprav či změn v rámci práce a fungování klubu, vztahy s kolegy, které jsou hluboce narušené, je jedním z mnoha důvodů, které přispěli k rozhodnutí ukončit pracovní poměr tohoto trenéra s klubem. Výrazně se odmítají jakékoliv možnosti na změnu, co přispívá k budoucímu rozpadu klubu. V případě, že se sportovec stane trenérem v tomto klubu, je nevyhnutné, aby se systému přizpůsobil a předával ho dál. Je důležité zmínit, že toto nastavení klubu nevychází přímo od trenérů, ale moci reprezentačního trenéra. Ačkoli už v tomto klubu nezastává žádnou funkci, je nedílnou součástí fungování klubu. Před nástupem na reprezentační pozici, byl trenérem klubu Letohrad, a i když klub navštěvuje jenom sporadicky, jeho moc je přetrvávající. Má neustálý dohled nad klubem, a to formou denních telefonátů s hlavním trenérem, taky skrze svého syna sportovce a podílí se i na tvorbě tréninkových plánů a plánování soustředění. V krátké době je téměř nemožné jeho vliv zaznamenat, avšak dlouhým pozorováním a především hloubkovými rozhovory se tato tajemná moc reprezentačního trenéra nad klubem Letohrad výrazně projevuje.

SHRNUTÍ POZNATKŮ A ZÁVĚRY PRÁCE

V této práci jsme se mohli dočíst, že společnost je sociálním prostorem, kde kapitál určuje pozici. Bourdieu popisuje pole moci jako prostor, kde se vyváží moc a legitimita, což způsobuje sociální nerovnosti. Habitus je systém hodnot, který ovlivňuje život jednotlivců a jejich strategie. Dominantním habitem se vyhovuje dominantním strukturám mocenského pole a tito aktéři mají tak větší šanci na úspěch. Kapitál je souhrn materiálních a symbolických zdrojů, které dávají moc a vliv. Bourdieu rozlišuje ekonomický, kulturní, sociální a symbolický kapitál. Foucault se zabýval mocí a jejím vztahem k vědění a subjektu. Subjektivita je formována vnějšími silami jako moc, vědění a pravda. Vědění je neutrální nebo spjaté s mocenskými strukturami. Pravda je relativní a proměnlivá, proměňující se podle kontextu. Biomoc se zaměřuje na kontrolu života na individuálních a populačních úrovních. Disciplinární moc se projevuje v institucích a také v individualizované práci. Sport je široký fenomén, který zasahuje do politiky, ekonomiky a lidského zdraví. Vrcholový sport má vliv na politiku, ekonomiku a právo. Podle Sekota je sport sociálně konstruovaná činnost vyvíjející se v interakci lidí. Z historického hlediska je sport radost ze zdravého pohybu a sociálním vývojem vedl k dominantním formám jako například sekularismus a rovnost.

Gender je sociální konstrukce, která ovlivňuje hodnocení mužnosti a ženskosti. Flexibilní kategorie feminity a maskulinity se liší v kulturách a časech. Výzkum Brešťanské (2016) ukázal, že ženy jsou v sportu úzkostnější než muži. V České republice existují snahy o odbourávání genderové nerovnosti ve sportu, například Komise rovných příležitostí ve sportu. Tato komise se snaží podporovat ženy ve sportu a šířit rovnoprávné postavení žen. Projekt *ALL IN* podporuje rodovou rovnost ve sportu. Eliška Vacková se zabývá nerovností mezi muži a ženami ve sportu, zejména v tenisu. Historicky měly ženy potíže s prosazením se ve sportu, ale díky úspěchům světových sportovkyň se tyto stereotypy postupně překonávají. Podle Ďoubalové je anatomie žen odlišná od mužské, což se může projevit ve výkonnostních rozdílech. Menstruační cyklus může ovlivnit některé aspekty sportovního výkonu. Ve folikulární fázi byla zjištěna nejlepší síla úchopu ruky, což naznačuje, že silový trénink by měl být naplánován především na tuto fázi. Podle výsledků výzkumu Ďoubalové by měl být tréninkový plán sestaven individuálně pro každou sportovkyni.

Výzkumná část je složena ze tří hlavních podkapitol: charakteristiky informátorů (polostrukurované rozhovory zaznamenávané kamerou), terénním výzkumem a výsledky výzkumu. Informátoři jsou dva trenéři biatlonu, jeden pomocný trenér, dva mladí biatlonisté, skupina čtyř biatlonistek a jeden člen z vedení klubu. Vykonávala jsem polostrukurované

rozhovory s popsanými informátory a neformální rozhovory téměř se všemi aktéry klubu, a to v jejich přirozeném prostředí.

V kapitole terénní výzkum se zabývám životem sportovců a trenérů, povinnostmi, přístupem k tréninku, zbraní a bezpečností, segregací, vztahů trenér – sportovec, důvěrou, žen ve sportu, závody a motivací. Dozvěděli jsme se, že dodržování povinností a zodpovědný přístup k tréninku jsou klíčové pro dosažení optimální výkonnosti. Zanedbání bezpečnostních pravidel při zacházení se zbraněmi je rizikové. Sportovci jsou rozděleni do dvou skupin: A (lepší výsledky) a B (výkonnostně slabší). Segregace ovlivňuje genderovou skladbu a vyváženost. Vztah s trenéry je pozitivní, bez ohledu na skupinu, avšak k jednomu byl vytvořen respekt za pomoci strachu. Důvěra mezi trenérem a sportovcem je klíčová pro budování vztahu mezi trenérem a sportovcem. Také jsme se dozvěděli, že menstruační cyklus ovlivňuje výkonnost sportovkyň. Závody odrážejí přípravu sportovce. Trenéři se snaží minimalizovat stres a povzbudit sportovce k maximálnímu výkonu. Biatlonisté jsou vnitřně motivovaní a trenéři jim pomáhají korigovat cíle.

V klubu Letohrad sportovci i trenéři akceptují zavedené procesy a rozdělení rolí jako neměnné. Mladší členové se učí od starších a tento systém se předává z generace na generaci. Rozdělení do skupin s nerovným postavením, jako je skupina B s omezeným přístupem k soustředěním a horším vybavením, vyvolává nespokojenost, která však naráží na neochotu k systémovým změnám. To přispívá k odchodům sportovců i trenérů. Vedení klubu i hlavní trenér tyto problémy ignorují a trvají na tom, že systém funguje správně. Trenér B, ovlivněný kulturními předsudky a odmítáním změn, se potýkal s narušenými vztahy s kolegy, co přispělo k jeho rozhodnutí z klubu odejít. Odolnost vůči změnám ohrožuje budoucnost klubu. Noví trenéři se musí přizpůsobit stávajícímu systému a předávat ho dál. Za pevným systémem stojí mocný vliv reprezentačního trenéra, i když už v klubu oficiálně nefunguje. Jeho moc pramení z dřívějšího působení v klubu a udržuje se skrze telefonáty s hlavním trenérem, syna-sportovce a participaci na tvorbě tréninkových plánů. Jeho vliv je patrný jen z dlouhodobého pozorování a hloubkových rozhovorů.

BIBLIOGRAFIE

- BESNIER, Niko, BROWNELL, Susan, CARTER, F. Thomas. *The Anthropology of Sport: Bodies, Borders, Biopolitics* [online]. Oakland: University of California Press, 2017, 336 s. [cit. 2024-05-10]. ISBN 9780520289017
- BIATLON LETOHRAD. *Biatlonový klub Letohrad* [online]. © 2019–2020 [cit. 2024-06-14]. Dostupné z: [Oficiální stránky Biatlon Letohrad \(c\) - Biatlon Letohrad](#).
- BOURDIEU, Pierre. *Distinction A Social Critique of the Jugement of Taste* [online]. Massachusetts: Harvard University Press Cambridge, 1979, 640 s. [cit. 2024-03-20]. ISBN 0-674-21277-0
- BOURDIEU, Pierre. *Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital*. In: Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt, Sonderheft 2), ed. Reinhard Kreckel. Goettingen: Otto Schartz & Co. 1983. [online] [cit. 2024-03-21] Dostupní: [Histories and Theories of Intermedia: The Forms of Capital, PIERRE BOURDIEU \(umintermediai501.blogspot.com\)](#)
- BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání* [online]. Praha: Karolinum, 1998, 180 s. [cit. 2024-03-20]. ISBN 80-7184-518-3
- BURCHARDT, Tania, LE GRAND, Julian, PIACHAUD, David. Social Exclusion in Britain 1991 - 1995. *Social Policy and Administration* [online]. 1999, 33(3) [cit. 2024-05-13]. Dostupné z: [\(99+\) Social Exclusion in Britain 1991-1995 | David Piachaud - Academia.edu](#). ISSN 0144-5596
- BREŠŤANSKÁ, Monika. *Gender rozdiely v športovej činnosti*. Trnava, 2016. Diplomová práce. Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Fakulta filozofická, Vedoucí práce Mgr. Lenka Selecká, PhD.
- DELEUZE, Gilles. *Foucault*. Praha: Herrmann a synové, 1996, 191 s. ISBN 80-238-0033-7
- DENÍK.CZ. *Gabriela Koukalová o depresích: Když jsem přestala fungovat, někteří mě odložili* [online]. 2018 [cit. 2024-06-14]. Dostupné z: [Gabriela Koukalová o depresích: Když jsem přestala fungovat, někteří mě odložili - Deník.cz \(denik.cz\)](#).
- DOWNEY, GREG. *Learning Capoeira: Lessons in Cunning from an Afro-Brazilian Art*. 1. vyd. Oxford University Press, 2005. 288 s. ISBN 978-0195176971
- FOUCAULT, Michel. *Power/knowledge, Selected Interviews and Other Writings 1972–1977* [online]. New York: Pantheon books, 1980, 270 s. [cit. 2024-05-08]. ISBN 0-394-51357-6

FOUCAULT, Michel. *Myšlení vnějšku* [online]. Praha: Herrmann a synové, 1996, 304 s. [cit. 2024-05-08]. ISBN 978-80-87054-44-4

FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality I, Vůle k vědění* [online]. 1. vyd. Praha: Herrmann, 1999, 192 s. [cit. 2024-05-9]. ISBN 80-238-5090-3

FOUCAULT, M. 2000. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin, 2000, 432 s. ISBN 80-86019-96-9

FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality II, Užívání slastí* [online]. 2. vyd. Praha: Herrmann, 2003, 338 s. [cit. 2024-05-09]. ISBN 80-239-1187-2

FRISBY, Wendy, PONIC, Pamela. Sport and social inclusion [online]. *Sport policy in Canada*. Ottawa: University of Ottawa Press, 2013, 381-403 s. [cit. 2023-04-12]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt5hjk9x.15>. ISBN 9780776621265

HANÍK, Zdeněk. *Kauza Gabriela Koukalová: Holky chtějí remizovat aneb Ničí vrcholový sport ženy?* [online]. 2018 [cit. 2024-06-14]. Dostupné z: [Zdeněk Haník: Holky chtějí remizovat aneb Ničí vrcholový sport ženy? | Reflex.cz](https://www.reflex.cz/zdenek-hanik-holky-chtaji-remizovat-aneb-nici-vrcholovy-sport-zeny/).

HRONSKÁ, Danica. *Diagnostika športovej výkonnosti a genetických predpokladov pre šport*. Prešov, 2015. Dizertační práce. Prešovská univerzita, Fakulta humanitních a přírodních věd, Vedoucí práce prof. RNDr. Jarmila Bernasovská, PhD.

CHEN, H. Lung. Gratitude and Adolescent Athletes' Well-Being: The Multiple Mediating Roles of Perceived Social Support from Coaches and Teammates. *Social Indicators Research* [online]. 2013, 114(2) [cit. 2023-05-20]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24720247>. ISSN 03038300

JETMAROVÁ, Jana. 2017. O liminalitě, communitas a dotecích Absolutna. Fenomenologie ultravytrvalostního sportu. *Český lid* [online]. 2017, 104(1) [cit. 2023-05-22]. Dostupné z: [CL 1.indb \(avcr.cz\)](https://www.avcr.cz/1.indb). ISSN 2570-9216

KOLLÁR, Matúš. *Individuálne a skupinové športy, stratégie zvládania a subjektívna pohoda športovcov*. Košice 2022. Bakalářská práce. Univerzita P.J. Šafárika v Košiciach, Fakulta filozofie, Vedoucí práce Mgr. Pavol Kačmár, PhD.

LASSALLE, Geoffrey, RECOURS, Robin, GRIFFET, Jean. Role of Family Members in Sport Motivation, Involvement and Expertise of Track and Field Athletes. *Journal of Comparative Family*

Studies [online]. 2018, 49(3) [cit. 2023-5-20]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/44873461>.
ISSN 0047-2328

MAREŠ, Petr. SIROVÁTKA, Tromáš. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis* [online]. 2008, 44(2) [cit. 2024-05-13]. Dostupné z: [Sociální vyloučení \(exkluze\) a sociální začleňování \(inkluze\) - koncepty, diskurz, agenda \[Social Exclusion and Social Inclusion - Concepts, Discourse, Agenda\] \(cas.cz\)](#). ISSN 2336-128X

NICHOLS, Bill. Úvod do dokumentárního filmu. 1. vyd. Praha: Akademie múzických umění v Praze a JSAF / Mezinárodní festival dokumentárních filmů Jihlava, 2010. 320 s. ISBN 978-80-7331-181-0

ONG, N. C. Assessing objective achievement motivation in elite athletes: a comparison according to gender, sport type, and competitive level. *International Journal of Sport and Exercise Psychology* [online]. 2019, 17(4) [cit. 2023-6-18]. Dostupné z: [\(PDF\) Assessing objective achievement motivation in elite athletes: A comparison according to gender, sport type, and competitive level \(researchgate.net\)](#). ISSN 1557-251X

PAVLÍK, Josef. Tělesná stavba jako faktor výkonnosti sportovce. Brno: Pedagogická fakulta, 2003, 57 s. ISBN 80-210-2130-6.

RENZETTI, M. Claire, CURRAN, J. Daniel. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003, 642 s. ISBN 80-246-0525-2

SANDS, R. Robert, SANDS, R. Linda. *The Anthropology of Sport and Human Movement* [online]. United Kingdom: Lexington Books, 2010, 366 s. [cit. 2024-05-10]. ISBN 978-0-7391-4941-6

SEKOT, Aleš. *Sociologické problémy sportu* [online]. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, 224 s. [cit. 2023-03-12]. ISBN 978-80-247-6300-2

SEKOT, Aleš. *Rodiče a sport dětí, rodičovské výchovné styly jako motivační faktor sportování dětí a mládeže* [online]. Brno: MUNI PRESS, 2019, 125 s. [cit. 2023-03-12]. ISBN 978-80-210-9293-8

SEKOT, Aleš. (ed.), LEŠKA, Dušan, OOBORNÝ Josef, JŮVA, Vladimír. *Sociální dimenze sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 245 s. ISBN 80-210-3581-1

SIMONS, E. Eadie, BIRD, D. Matthew. Coach-athlete relationship, social support, and sport-related psychological well-being in national collegiate athletic association division I student-

athletes, *Journal for the study of sports and athletes in education* [online]. 2022, 17(23) [cit. 2023-06-18]. Dostupné z: [\(PDF\) Coach-athlete relationship, social support, and sport-related psychological well-being in National Collegiate Athletic Association Division I student-athletes \(researchgate.net\)](#). ISSN 19357397

SVITAČOVÁ, Laura. *Šport a jeho výchovný potenciál*. Nitra 2018. Diplomová práca. Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta filozofická, Vedoucí práce PhDr. Andrea Lesková, PhD.

SVOBODA, Arnošt. Sportovní hvězda jako výsledek akumulace sportovního kapitálu. *Sociologický časopis* [online]. 2016, 52(4) [cit. 2023-05-16]. Dostupné z: [Sports Stars as Accumulations of Sporting Capital \(cas.cz\)](#). ISSN 2336-128X

ŠKODÁČKOVÁ, Katarína. *Reziliencia a vyhorenie u športovca v súvislosti s kvalitou vzťahu medzi trénerom a športovcom v individuálnych a kolektívnych športoch*. Nitra 2022, Diplomová práca. Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta Sociálnych Vied a Zdravotníctva, Vedoucí práce PaedDr. Martina Romanová, PhD.

VACKOVÁ, Eliška. *Ženy v řídicích strukturách českého sportu se zaměřením na sportovní svazy České unie sportu*. Praha 2021, Diplomová práca. Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, Vedoucí práce PhDr. Irena Slepíčková, Csc.

VAŇKOVÁ, Monika. Výzkumník lapený: Úvahy k (a)symetrii vztahů mezi výzkumníkem a zkoumaným. *Biograf* [online]. 2010, (52-53): 46 odst. [cit. 2023-12-05]. Dostupné na adrese: <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=5307>. ISSN 1211-5770

VÉGH, Dávid. *Genetická predispozícia pre šport*. Bratislava 2020, Diplomová práca. Slovenská zdravotnícka univerzita, Fakulta lekárska, Vedoucí práce MUDr. Pavel Malovič, PhD., MPH.

VRAVKOVÁ, Karin. *Pristup trénera vo vzťahu k vyhoreniu a úzkosti u športovcov*. Nitra 2019, Diplomová práca. Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, Vedoucí práce PaedDr. Martina Romanová, PhD.

WACQUANT, Loic. *Body and Soul: Notebooks of an apprentice boxer* [online]. Oxford University Press Inc., 2006, 288 s. [cit. 2023-12-20]. ISBN 0-19-516835-6

WACQUANT, Loic. *For a Sociology of Flesh and Blood* [online]. 2015 (1–11): 38 [cit. 2023-11-08]. Dostupné z: [FLESH AND BLOoD.pdf \(iscte-iul.pt\)](#).